

ESTAT DE CONSERVACIÓ

Façana 47

 Façana anterior 47

 Portalada 49

 Façanes laterals..... 52

 Façana posterior 52

 Cobertes 52

 Timpà..... 53

Capçalera..... 54

Després de la recerca i l'estudi realitzats en els apartats anteriors, es valora en aquest apartat de forma generalitzada l'estat de conservació del conjunt. D'aquesta manera es pretén incidir en les problemàtiques que afecten al monument i a partir d'aquí establir unes pautes per tal de proposar solucions de forma directa o indirectament⁶¹.

FAÇANA

El conjunt de l'església de Sant Pol presenta un estat de conservació deficient, sobretot si es té en compte que la majoria d'elements provenen de diverses remodelacions ocorregudes en els últims 50 anys. La façana concretament és un dels elements que es conserva en més mal estat, sobretot a la seva cara anterior, tant en els paraments, que presenten importants pèrdues de material i degradacions irreversibles en els carreus constructius; com en els elements esculpits, amb una degradació progressiva de la pedra per la combinació de l'acció de diversos agents físics així com la pròpia composició de la roca.

Façana anterior

La façana anterior presenta una pèrdua important de la superfície de gran part dels carreus, formant d'aquesta manera una aparença ondulant, amb un perill de despeniment de qualsevol fragment, així com una entrada més fàcil dels agents externs a l'interior de la fàbrica del mur. Es pot comprovar però com a la part superior del coronament apareixen carreus en més bon estat, també en altres zones de la façana anterior, que provenen de la restauració dels anys 60. Per tant es pot concloure que els carreus que estan en més mal estat són els originals medievals, tant els que es troben en el seu emplaçament original com els que van ser reutilitzats

durant la restauració⁶². A la façana posterior i les laterals, els carreus es conserven en millor estat per ser igualment de substitució. Tot i així influeix, en el cas de la façana posterior, el fet de trobar-se durant molts segles a recer dels agents atmosfèrics. La causa d'aquesta situació es troba inicialment en la pròpia **composició de la pedra** constructiva, que presenta una matriu micrítico-argilosa⁶³. Les escatacions a més solen produir-se per la presència de guix que impregna la pedra i quan cau queda una superfície degradada i pulverulenta⁶⁴.

Degradació diferencial dels carreus de la façana. Detall d'un grup de carreus de la zona superior amb la superfície molt degradada i amb la formació de plaques i escates.

⁶¹ Gran part d'aquest informe de l'estat de conservació així com les propostes d'intervenció en conservació-restauració provenen d'un Estudi tècnic realitzat aquest mateix any 2009 per la redactora d'aquest projecte juntament amb una altra restauradora, Patricia Amat.

⁶² S'ha realitzat una proposta dels possibles carreus originals i els de nova construcció per justificar l'estat de conservació tan divers que presenta la façana anterior sobretot. Veure pàgina 51

⁶³ El procés s'origina en mullar-se la pedra: les argiles que conté adsorbeixen aigua i s'expandeixen, creant tensions a la zona mullada, que dilata respecte de l'interior sec, donant lloc al desenvolupament d'un sistema de fissures paral·leles a la superfície, que es despenen en forma d'escates

⁶⁴ JEANNETTE, D. "Les pellicules d'alteration des gres". A: *Deterioramento e conservazione della pietra. Atti del 3° Congresso Internazionale. Venezia, 24-27 Ottobre 1979*. Padova: Università degli Studi di Padova, Istituto di Chimica Industriale, 1979. p. 68

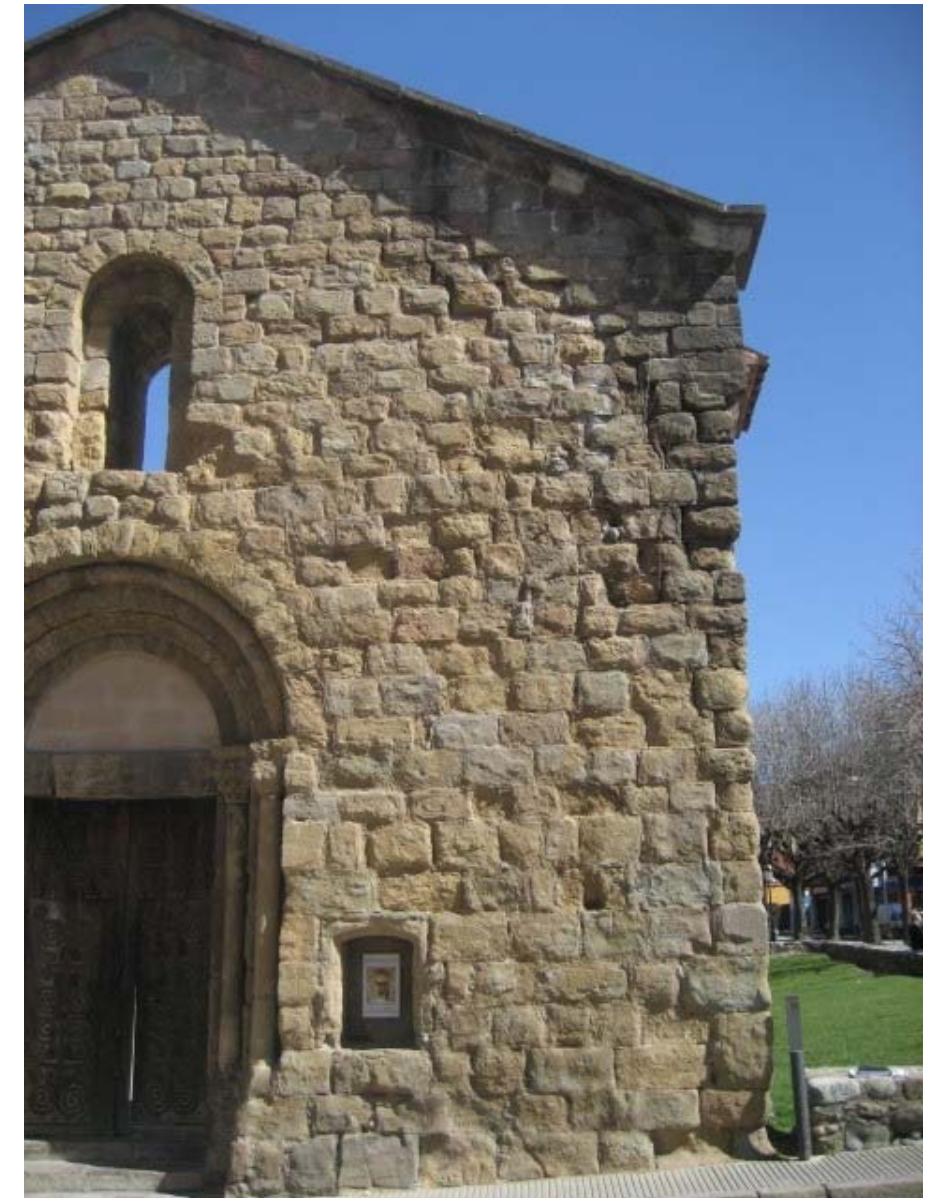
En aquest punt s'ha de tenir en compte la situació on es troba l'edifici. La població de Sant Joan de les Abadesses presenta una climatologia humida, amb freqüents pluges. En principi aquesta alta humitat no seria un problema, ja que la pedra tendeix a mantenir-se en equilibri amb l'ambient, no obstant la variació tèrmica que existeix a la població no facilita la conservació del material.

La **presència de sals** s'uneixen com a factor de degradació. Aquestes cristal·litzen la major part a l'interior del porus ocasionant tensions que provoquen fenòmens disruptius. En alguns casos aquestes sals han cristal·litzat a l'exterior en forma d'eflorescències salines degut als fenòmens de migració i evaporació de l'aigua. Les sals que es troben a la part superior de la façana provenen amb molta seguretat del morter de pòrtland aplicat en les reparacions dels anys 60. Aquestes sals que segurament han filtrat per l'interior del parament apareixen en superfície en forma de les eflorescències salines quan el clima els és propici.

La suma d'aquests factors i la pròpia composició de la pedra fan d'ella un material fàcilment degradable, un fet molt comú en els gresos⁶⁵. No obstant el grau de degradació que presenten cada un dels carreus és bastant heterogeni, degut en primer lloc a la diferència de composició mineral d'un element a l'altre⁶⁶ però també a la pèrdua de morter de junta en diferents indrets, així com el mal estat de les cobertes, amb trencaments i pèrdues importants de material, que ha produït una degradació diferencial.

La **pèrdua de morter de junta** en gran part dels carreus ha permès l'entrada dels agents climàtics, deteriorant la superfície i l'interior d'aquests. Degut a la pèrdua d'aquest com a matèria de sacrifici ha ocasionat que l'aigua circuli per la pedra produint descohesió i erosió a les cantonades dels carreus, debilitant el material i provocant una arenització. Aquesta degradació en alguns carreus ha provocat la pèrdua majoritària de matèria, arribant al

50%. La **falta de manteniment** de la façana ha provocat que hi hagi filtracions des de la zona de la coberta. Ambdós vessants presenten pèrdua de matèria que ha permès l'escolament fàcil de l'aigua de la pluja.

Aspecte de la façana amb la presència de sals a la part superior. Primavera 2009
Detall de les eflorescències salines a les juntes de morter i falta de morter de junta a la mateixa façana.

⁶⁵ JEANNETTE, D. *Les pellicules d'alteration des gres*, p. 66; MEUCCI, C. "Caratteristiche dei materiali lapidei naturali e loro alterazioni". A: MINISTERO PER I BENI CULTURALI E AMBIENTALI, ISTITUTO CENTRALE PER IL RESTAURO. *Diagnosi e progetto per la conservazione dei materiali dell'architettura*. Roma: Edizioni de Luca, 1998. p. 185; LAZZARINI, L.; LAURENZI, M. *La restauration de la Pierre*. Maurecourt: ERG, 1989. p. 39

⁶⁶ VENDRELL, M. [et al.]. *Església de Sant Pol*, p. 2

L'intent de voladís que formen les lloses de pedra amb la cornisa inferior no fa la seva funció correcta i permet que l'aigua transcorri lliurement per la façana, deteriorant la superfície dels carreus i provocant l'aparició d'altres alteracions, com són les sals i plantes superiors, però en especial generant escorrenties. En una observació més detinguda de la façana s'observen amb claredat dues zones de degradació molt pronunciades, que corresponen a trencaments de la zona de la coberta a més de la pèrdua de junta entre les peces d'aquesta per on es filtra l'aigua, facilitant la colonització de les zones immediatament inferiors, on es poden identificar regalims amb colònies de fongs negres⁶⁷.

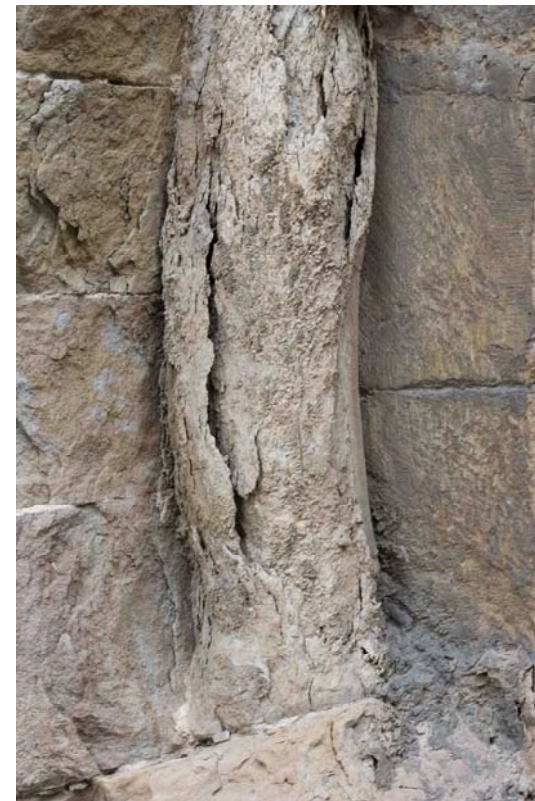
En el cas de la part inferior del parament trobem una degradació important de la pedra per pèrdua de gran quantitat de matèria. Aquest dany ha estat provocat per l'absorció d'aigua per capil·laritat. Aquest fenomen, molt comú en els basaments dels edificis, ocorre perquè es traspasa l'humitat del terreny ocasionant variacions del contingut d'aigua i per tant afavorint la degradació de la pedra⁶⁸.

Per últim s'aprecien *dipòsits* generalitzats a tota la façana de sediments i restes animals que es fa més evident en els punt més abrigats, a més de la presència de plantes superiors en els indrets on ha desaparegut el morter de junta i s'ha instal·lat una petita proporció de terra, suficient per fer germinar una llavor.

Portalada

Els elements de la portalada es troben en un estat molt avançat de degradació, en primer lloc per la ja comentada composició de la pedra però també per la situació.

En el cas de les dues columnes més exteriors han patit un rentat constant de la pedra. Ambdues⁶⁹ a l'estar situades més a l'exterior han perdut totalment la forma a causa de l'acció continuada del pas de l'aigua, provocant una pèrdua de cohesió del suport arenitzant-se completament, derivant en la pèrdua de la forma dels capitells. Aquesta acció continua en els carreus que conformen els podis que també es troben degradats amb una manca important de matèria.

L'acció de l'aigua es fa més evident, si cap, a la part inferior de l'arquivolta més exterior. Aquesta, que descansa en l'imposta de sobre de les columnes ja comentades, presenta una degradació tan avançada que la fa quasi irrecuperable. L'observació de les imatges ens permet adonar-nos del recorregut de l'aigua. Aquesta flueix per les dovelles de l'arc, molt desgastades, a l'alçada de les degradacions de l'arquivolta, i per indrets que permet la manca de morter de junta, passant pels extrems de l'arquivolta, l'imposta, els capitells fins acabar en els podis i al terra. Aquest pas d'aigua, més la presència de sals interiors, han provocat l'exfoliació profunda de les arquivoltes que s'han obert en plaques d'un gruix considerable, deixant el suport completament disgregat.

No s'esdevé el mateix a la resta de la portalada, protegida per la situació més interior, que no ha patit l'escolament de l'aigua i per tant la seva superfície no s'ha rentat sistemàticament. Aquest fet ha donat lloc a una degradació completament diferent, on la deposició de sediments juntament a la contaminació atmosfèrica han fet que es formi una crosta negra⁷⁰ (el color negre és degut probablement a la presència de melanina fúngica). La seva presència, sumat a l'efecte poc estètic pel seu color negre, representa un dany potencial a la pedra perquè en alguns punts s'ha dissolt cristal·litzant guix en el sistema porós, que ha induït la degradació del suport per pressió de cristal·lització⁷¹, tot desprenent-se i deixant una matèria molt porosa i descohesionada.

Aquest fenomen no es presenta tan agreujat a les superfícies policromades, on trobem aixecaments, en molts casos butllofes ja esclatades, que han fet perdre part del relleu o que estan en perill de desprendiment. La superfície que queda després de l'esclatat és una matèria totalment disgregada, molt més debilitada i fàcilment erosionable. Mentre que les parts que no presenten policromia s'han produït, igual que en els paraments,

⁶⁷ Identificats per anàlisis a PATRIMONI-UB. VENDRELL, M. [et al.]. *Església de Sant Pol*, p. 7

⁶⁸ ESBERT, R.M. [et al.]. *Manual de diagnosis*, p. 28

⁶⁹ La columna de la part esquerra va ser extreta en una intervenció d'urgència el 13 de Març de 2008.

⁷⁰ L'anàlisi d'aquesta ha posat de manifest que es tracta de guix, amb un gruix de capa entre 100 i 200 micres formada per petits cristalls de guix que deixen una notable porositat entre ells, la qual cosa facilita l'entrada d'humitat i la seva dissolució parcial i recristal·lització *in situ*, donant lloc a cristalls lenticulars.

⁷¹ VENDRELL, M. [et al.]. *Església de Sant Pol*, p. 7

despreniments en forma d'escates. La llinda presenta una fissura que la divideix en dues parts, generant el desplaçament d'una d'elles la qual afectava també el timpà, recolzat a sobre.

inclemències atmosfèriques. Per la part interior, aquesta capa és més gruixuda i arriba a cobrir gran part de la fusta i el metall, sobretot en les zones inferiors. També cal esmentar que presenta petits cops i una deformació estructural dels elements de la porta petita dreta que fa que no es pugui obrir i tancar tant correctament com es voldria. Per altra banda, el metall s'ha oxidat una mica tot i formant petites butllofes i deformacions; però sense arribar l'extrem de tapar les incisions decoratives que tenia en origen.

A més en el cas de les columnes més interiors presenten afegits d'un morter ràpid format per ciment. Aquest aporta una gran quantitat de sals a la matèria pètria disgregant-la, com es pot apreciar en els punts on ha caigut aquest morter.

En termes generals, l'estat de conservació de la porta d'accés a l'església es pot considerar acceptable. La fusta està molt deshidratada (sobretot en l'exterior) i presenta petites pèrdues de volum. Superficialment presenta una capa (de gruix diferenciat depenent de les zones) de brutícia superficial, pols i grassa bastant adherida que es troba barrejada amb productes aplicats intencionadament per tal de preservar-la de les

Detall de la crosta en un carreu, la fissura a la llinda i les decoracions de la porta

Planimetries referents als materials constitutius de la façana. S'aprecia la gran quantitat de carreus i altres materials substituïts que es poden relacionar amb el seu estat de conservació

Façanes laterals

Ambdues façanes presenten un millor estat de conservació comparat amb la façana anterior. Això és perquè van ser refetes a la restauració de la dècada dels seixanta, on més del 90% de la pedra va ser restituïda, utilitzant pedra nova. Tot i així trobem degradacions derivades per la causes comentades anteriorment.

En aquest cas els pocs carreus originals conservats estan molt degradats amb un avançat estat de descatació i arenització. No obstant no existeix una manca tan greu de morter de junta com es trobava a la façana anterior, mentre que els carreus substituïts es mantenen en bon estat.

Detall de la façana lateral dreta (sud)

Tal vegada el dany més greu que presenten sigui per la mala evacuació de les aigües de la coberta que desemboquen en aquestes façanes. D'aquesta manera trobem eflorescències salines i l'existència d'escorrenties amb la presència de colònies de fongs negres, a més de trobar aombraments deguts a l'humitat en punts localitzats. En el cas de la façana lateral esquerra, orientada al nord, per tant més ombrívola, presenta a més una colonització d'algues verdes. Aquests organismes vegetals microscòpics apareixen en aquells punts que resten humits durant llargues temporades, i solen permanèixer superficialment⁷².

Façana posterior

De la mateixa manera que les anteriors, també la façana posterior es troba en millor estat de conservació que l'anterior, tal vegada perquè es troba protegida per l'inici de la volta i els murs laterals. No obstant un detingut reconeixement d'aquesta ens permet observar diferents degradacions produïdes pel mal estat de la coberta, juntament amb la composició de la roca.

En primer lloc trobem els carreus de travertí que conformen la volta i que reben directament l'evacuació de l'aigua de pluja. Aquests es troben en mal estat, amb un augment notable de la seva porositat i nombroses taques produïdes per les escorrenties on es situen colonitzacions de fongs negres, a més del creixement de plantes superiors. Aquestes escorrenties continuen en els paraments de la façana a causa de filtracions. A més els carreus presenten en un nivell lleu, petites fissures paral·leles que es desprenen en forma d'escates. La manca de morter de junta no es fa tant patent en aquest costat, encara que existeix en punts localitzats. No obstant es constata la presència de rejuntats que es superposen al carreu i que caldria determinar l'època de la seva aplicació per determinar la seva permanència o eliminació. Mentre que a la part inferior dels paraments trobem aombraments deguts a l'absorció d'humitat per capil·laritat, a més de taques verdes provocades per la colonització d'algues verdes, així com plantes superiors al terra més pròximes als carreus.

Cobertes

La coberta està formada per dues parts: un primera composta per una coberta a dos aiguavessos de lloses de pedra i una segona, a un nivell més baix i al costat d'aquesta, de teules àrabs també amb dos aiguavessos. Cap de les dues presenta canalera o qualsevol altre sistema de recollida d'aigües i per tant l'aigua s'escola per els baixants cap a les façanes laterals. En ambdós casos es troben en mal estat a causa d'una falta de manteniment, importantíssima en el cas de les cobertes.

⁷² ICOMOS. *Illustrated glossary on stone deterioration patterns. Glossaire illustré sur les formes d'altération de la Pierre*. Champigny-Marne: ICOMOS, 2008. p. 66

En el cas de la coberta de lloses de pedra s'aprecia la pèrdua de morter de junta, que en alguns punts ha estat reposada per un nou morter. Per aquests indrets flueix l'aigua cap la façana anterior produint les degradacions ja comentades. A més presenta una colonització biològica formada per fongs negres i líquens, plantes superiors i aombraments provocats per l'humitat que queda retinguda dins de la pedra.

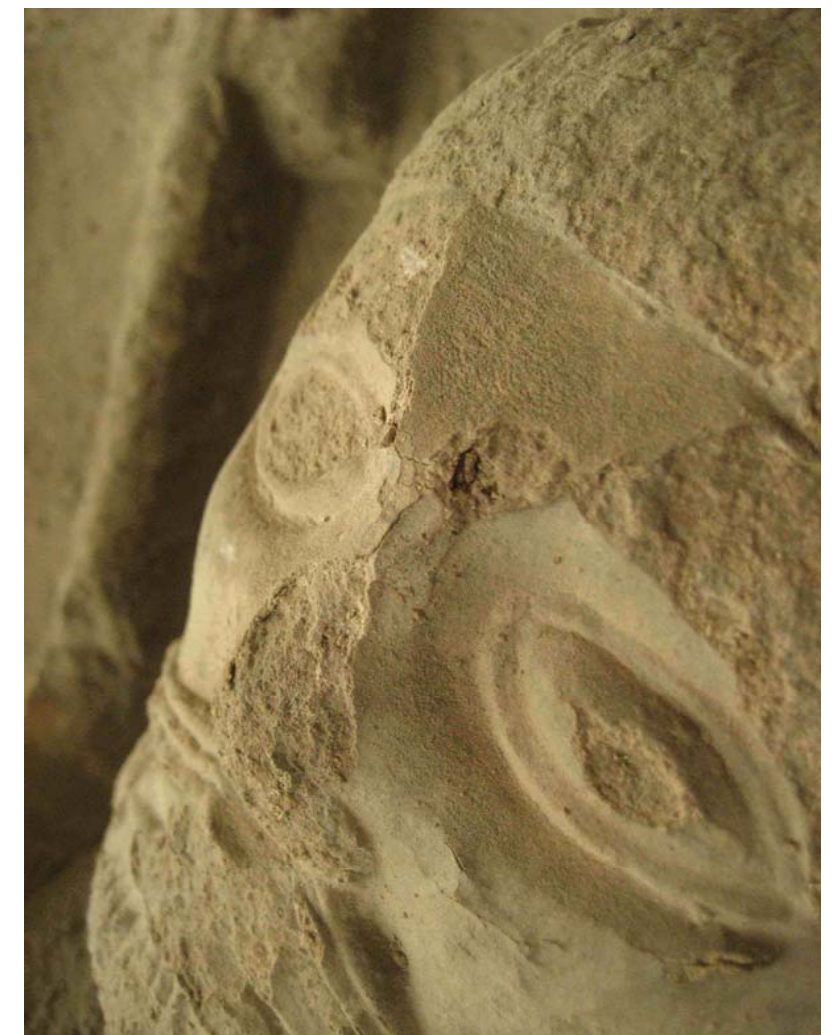

La segona coberta composta per teules àrabs també presenta un deficient estat de conservació degut a la manca de manteniment. Composta per filades de teules àrabs, presenta nombroses peces trencades o amb fractures i escantonades que impedeixen el pas de l'aigua o provoquen filtracions a dintre del mur. A més s'observa una colonització biològica greu composta per líquens, molsa i algues.

Timpà

Tot i no formar part actualment de la façana es fa una descripció d'aquest element per pertànyer a ella i a tot el monument. A causa de l'estat de disgregació que es troba bona part de la superfície del timpà i per la presència de moltes restes de policromia subjacents, molt possiblement originals, aquest és l'element més important de l'església de Sant Pol. I és per aquest motiu que actualment no es troba en el seu emplaçament original sinó emmagatzemat a l'espera d'una restauració i posterior exhibició al museu del monestir.

S'observen aixecaments generalitzats a tota la superfície que afecten a totes les capes (tant de la policromia com del suport), produïts majoritàriament per la pressió de les sals que quan es recristal·litzen eleven la part més superficial en forma de butllofa, que en alguns casos han esclatat perdent part del relleu. El suport petri que resta es troba totalment disgregat. Pel que fa a la policromia del timpà presenta en general en bon estat. Sobre aquesta es van aplicar diferents capes d'emblanquinats que la van protegir aplicades almenys en dos moments diferents. Sobre aquesta existeix un dipòsit generalitzat de pols i sediments d'un gruix considerable molt heterogeni, a excepció d'unes partícules de granulometria molt fina que estan ben compactades i són de més difícil eliminació.

Detall del rostre de Sant Pere on s'observa la pèrdua del relleu més sobresortint, nas i llavis, i la disgregació de la majoria de la superfície

CAPÇALERA

La zona de l'absis és que es conserva en millor estat, tot i que l'absis principal i l'absidiola sud són completament noves a excepció de la zona d'unió amb la nau. Com en la zona de la façana la majoria de carreus de nova col·locació presenten bon estat de conservació a diferència d'altres, que es poden considerar originals que presenten aixecaments i disgregacions. Aquests es troben sobretot a la zona de l'absis nord, coincidint amb la unió amb l'absis i amb el campanar.

Entre els carreus s'observa també pèrdua de morter de junta així com alguna presència d'eflorescències salines concentrades a la vessant sud i coincidint amb l'aplicació de morters de pòrtland. Per una mala evacuació de les aigües pluvials, s'observen aombaments en diverses zones produïts per el recorregut de l'aigua, la major concentració d'humitat i l'instal·lació segurament de colònies de fongs que donarien aquesta

coloració negra (zona de les trompes, arrencament de les parets laterals). També s'observen humitats a les parts inferiors, per la pujada de l'aigua per capil·laritat des del sòl, un fenomen típic en les pedres situades als basaments.

Totes les zones sota teulada presenten un bon estat de conservació, en comparació amb la façana, ja que segurament presenten unes cobertes en millor estat de conservació i on l'aigua no es filtra. Es conserva a la paret sud l'arrencada d'un arc que coincidiria amb la nau lateral barroca. La seva localització i manteniment és una incògnita ja que no realitza cap funció aparent. La resta de paraments de l'absis són de nova confecció i es manté un orifici on s'encasta aquest element.

La decoració escultòrica en aquest cas és majoritàriament del segle XX, potser hi hauria algun dubte amb algun detall que no es pot actualment corroborar. Les decoracions del campanar sí que coincidirien amb l'època d'aixecament d'aquest, ss. XV-XVI. En aquesta zona, sobretot per sobre de la línia de la cornisa, s'observen diferents tipologies de carreus i pedres escairades i de diferent forma. Segurament es tracta de remodelacions realitzades al llarg dels anys, fruit de guerres o enfrontaments similars.

VALORACIÓ PATRIMONIAL DE L'ESGLÉSIA DE SANT POL

Anàlisi de la situació actual	56
Valoració patrimonial	61

ANÀLISI DE LA SITUACIÓ ACTUAL

Debilitats

L'església de Sant Pol presenta un **estat de conservació** deficient. Tot i que en conjunt sembla presentar bones condicions, amb una aproximació a les seves restes un s'adona de les degradacions evidents (taques d'humitat, plantes a les cobertes i als paraments, disgregació de la pedra, aparició d'algues verdes, brutícia acumulada, graffitis) concentrades sobretot a la zona de la façana. A diferència de la zona de la capçalera, que va ser rehabilitada fa pocs anys amb un sistema d'il·luminació exterior i una revisió del campanar, la zona de la façana resta en pitjor estat a causa de la progressiva degradació dels seus paraments i elements escultòrics els quals no han rebut tampoc cap tipus de manteniment. Igualment, tot i no utilitzar-se, la porta d'accés no s'obra amb facilitat i el sistema de tancament està molt deteriorat i oxidat per la seva nul·la activitat.

Cert és que la situació de la façana envers la capçalera ha dificultat la seva conservació. L'absis es troba immers en una plaça enjardinada i té un sistema d'il·luminació instal·lat al terra que permet una mínima separació amb els vianants a més d'oferir un sistema elèctric que no afecta directament el monument. Les dimensions de la plaça permeten gaudir visualment d'una bona perspectiva de la zona de la capçalera i part de les naus laterals (ara jardins). L'interior però presenta una falta de manteniment evident, sobretot a la zona de la nau per la seva constant utilització per a jocs infantils. L'aparició de pintades a l'interior dels absis va fer instal·lar fa dos anys una reixa metàl·lica que els tanca, i per la qual cosa actualment no s'hi pot accedir.

La façana en canvi està situada en un carrer de pocs metres i amb important circulació, per a ésser un dels carrers d'entrada a aquesta zona del barri i pròxim a la zona de comerç, amb una vorera igualment molt estreta, d'escassos 50 cm d'ample que transcorre per davant de la façana. A uns 2 metres aproximadament circula la carretera nacional que travessa la població, amb un flux important de mercaderies que aporten directament al monument gran concentració de pol·lució així com altres materials derivats del manteniment d'aquesta, sal, quitrà, etc.

L'accés a l'església és, evidentment, lliure ja que no hi ha cap tanca de protecció. A través del jardí, que ocupa el que abans era la nau lateral de l'església barroca, i l'arrencament de les naus s'arriba fins a nivell de terra de la nau única (romànica) des d'on es pot contemplar l'interior dels absis. Aquest accés no és apte per tothom ja

que s'han de saltar una sèrie de trams amb certa dificultat i per tant es podria dir que funcionaria com a barrera psicològica. L'accés per la porta està sempre tancat, però tot i que la parròquia posseeix les claus i permet l'obertura, el sistema de frontisses està molt debilitat (pel seu poc ús i manteniment) i és difícil subjectar i maniobrar unes portes d'aquest pes. És igualment difícil l'accés per persones amb mobilitat reduïda, ja que s'ha de remuntar l'esglaó de la vorera i els de l'entrada a l'església.

Aquesta situació, encaixada entre el triangle que ofereix la carretera i el carrer, fa que tampoc es pugui observar bé el conjunt de la façana: ni per l'espai d'observació que no existeix, ni per la possibilitat de contemplar la façana sense la presència contínua de cotxes circulant, aparcats, descarregant, etc. S'ha de concloure que no és un monument que permeti en l'actualitat una visita en òptimes condicions per tot el seu recinte i que, tot i que es pot observar des d'una relativa bona perspectiva des de la plaça lateral, una visió amb més detall de la façana i dels interiors permetria una millor concepció de les seves característiques.

Aquest fet fa que pràcticament passi desapercibuda davant dels ulls de qualsevol visitant i que els propis veïns la considerin un monument a contemplar o a conservar. Amb un cert respecte pel què fa al **seu ús** com antiga església, la població l'utilitza com a zona de reunió (s'utilitza el pedrís que envolta al cantó sud per seure), però també s'utilitza l'espai central com a zona de jocs per la població infantil. El respecte cap al monument, cap a la ruïna, és mínim ja que es pinten les seves pedres, s'embruten de qualsevol resta de menjar, beguda, etc. i s'utilitzen els seus murs com a porteries, entre d'altres coses. La manca d'una coberta de la nau fa que no es pugui utilitzar en determinats esdeveniments i per això són molt reduïdes, per no dir inexistents, les activitats que es programen al seu interior.

Cal tenir en compte que la població de Sant Joan té poc **coneixement** de la realitat d'aquest monument. En primera instància, el fet d'utilitzar l'entorn com a zona de trobada i descans allunya de la població la concepció de l'església com a monument: l'edifici no és una església com a tal sinó una zona d'esbarjo, de trobada a l'estiu. Val a dir també que, per la situació en que es troba el pedrís que envolta el lateral sud de l'església, fa que per evident comoditat les persones s'assentin d'esquena al monument, obviant d'aquesta manera la visió de l'església.

Igualment, per la seva situació física (de semienderroc), molts visitants i també gran part de la població pensa que es troben davant d'una ruïna, la qual es va destruir durant la Guerra Civil. La realitat, com s'ha pogut comprovar no és aquesta, però tampoc hi ha cap tipus d'informació a la població que en pugui dir el contrari.

De les dades que s'extreuen de l'**activitat econòmica** de la població, i generalitzant a tota la comarca, s'observa que el sector primari encara és relativament important, amb alguns centres ramaders i agrícoles amb possibilitats de modernitzar-se. Però el vertader sosteniment de la població és el sector industrial, derivat sobretot de l'indústria tèxtil amb llarga tradició⁷³ i del metall. Actualment s'estan implantant altres empreses d'activitats diverses per afrontar la greu crisi que fa una anys afecta al món del tèxtil.

Hi ha un cert procés de terciarització de l'economia, però el comerç continua essent bàsicament familiar i no hi ha quasi estratègies comercials. Les comunicacions viàries han millorat des de fa uns anys, amb l'obertura del túnel de Capsacosta que l'uneix amb la comarca de la Garrotxa i amb la pròxima arribada de l'autovia des de Vic fins a Ripoll. La possibilitat de l'obertura d'una variant sembla actualment una realitat ja que en la planificació urbanística d'enguany, l'ajuntament posa èmfasi en el traçat de la nova variant que desplaçarà el trànsit del centre de la població. Aquest fet pot suposar una millora en la circulació interna de la població (per la gran quantitat de vehicles de gran tonatge que passen pel centre de la vila) però per altra banda pot suposar el menor estacionament del visitant de pas, el turisme accidental, sobretot de cara al petit comerç.

El sector del **turisme** és present a la població però amb un percentatge baix. Tot i que la comarca del Ripollès no és una zona turísticament molt activa hi ha nuclis de població que presenten un turisme molt elevat i constant, sobretot a les capçaleres dels rius que creuen la comarca: el Ter amb Camprodon i la zona de Vallter 2000, i el Freser amb Ribes de Freser i la zona de la Vall de Núria.

La població de Sant Joan rep un tipus de turisme, majoritàriament, que no perllonga la seva estada a la vila, sinó que fa la visita i continuen cap a altres zones, o Camprodon o bé Ripoll. De mitjana un turista roman a la vila unes dues hores, per visitar el monestir i el museu i parts de la vila vella bàsicament. Una de les possibles explicacions d'aquest fet és que la població no disposa de suficients infraestructures per allotjar els visitants. Tot i que en el terme municipal apareixen una desena de cases rurals i un càmping, tots ells estan situats a les afores de la població i tenen un aforament molt reduït, destinat a nuclis familiars. Sant Joan no disposa d'un hotel al centre del poble, tan sols un hostel amb poca capacitat, ni tampoc un restaurant amb prou capacitat i oferta per encabir els visitants.

⁷³ S'està planificant un itinerari per les colònies tèxtils del Ter i el Freser així com una ruta del Ter, vinculant totes les poblacions que inunda aquest riu, des d'Ulldeter a l'Estartit, on desemboca.

Principals zones turístiques de la comarca. Sant Joan, com Ripoll, tot i posseir un destacat patrimoni no són poblacions o zones amb afluència de visitants, si no és de forma puntual

Amenaces

L'**oferta cultural** de la vila es basa en la visita al monestir i museu i les possibles restes medievals. S'ofereixen visites guiades i dinamitzades puntuals que tenen com a nucli central el monestir de Sant Joan i posteriorment la vila (inclou el Pont medieval, l'església de Sant Pol, etc.).

Ja que és un dels monuments històrics de la població, Sant Pol forma part d'una ruta turístico-cultural, *Itinerari de descoberta*, promoguda per l'oficina de turisme de l'ajuntament. Aquesta ruta identifica amb un cartell metàl·lic i una breu informació cada monument i la seva situació en el mapa. En el cas de Sant Pol l'explicació posa en relleu els seus orígens al segle XII i la presència del timpà esculpit, amb una fotografia de l'església de

principis del s. XX (l'església barroca). Aquest itinerari està pensat per a ser realitzat a peu amb una visita breu i poc aprofundida en cada un dels monuments.

La realitat cultural de la població és que tot l'interès i la promoció històrica de la vila es centra en la visita al monestir i el claustre, veritables referents medievals de la població. El conjunt d'activitats (visites guiades i dinamitzades, concerts, actes) es duen a terme al monestir i de les poques publicacions que existeixen es concentren en la història del monestir i la població.

En quant a la resta de la comarca, cert és que la visita cultural per excel·lència és al monestir de Ripoll, juntament amb la seva impressionant portalada romànica. Les ofertes culturals actuals promocionen visites conjuntes entre els dos monestirs (Ripoll i Sant Joan) però hi ha poca informació i difusió sobre les seves relacions i el desenvolupament durant les primeres dècades d'existència i normalment les visites es realitzen independentment. Tampoc hi ha cap relació entre les esglésies parroquials originals, o sigui Sant Pol i Sant Pere de Ripoll, la qual resta tancada i s'utilitza habitualment com a magatzem. La Vall de Camprodon és una de les principals zones turístiques de la comarca, però un turisme relacionat amb l'oci, gastronomia i les activitats esportives relacionades amb les pistes d'esquí de Vallter 2000.

A la comarca existeixen nombroses rutes relacionades sobretot amb el romànic i els nombrosos referents en tot el territori (arribant quasi a les 50 esglésies, de diferent tipologia i mida), però aquestes majoritàriament estan organitzades o agrupades en les diferents valls que formen la comarca i cadascuna, a través de la seva oficina de turisme s'encarrega de dinamitzar i ofertar segons interessos (la Vall de Camprodon així com la Vall de Ribes ofereixen una ruta per la seva dotzena d'esglésies medievals per exemple). L'única ruta que enllaça les esglésies de diferents valls és la que uneix els tres grans monestirs de la comarca: Santa Maria de Ripoll, Sant Joan de les Abadesses i Sant Pere de Camprodon.

Fortaleses

Juntament amb el monestir, i altres restes d'època medieval, l'església de Sant Pol és un dels monuments de la població i de la comarca que permeten establir els seus **orígens**. Cert és que l'origen de la població de Sant Joan es troba en l'implantació del monestir de monges, al voltant del qual es va començar a instal·lar

definitivament la població de la zona. Però, i amb recolzament de fonts documentals i testimonis a altres localitats, com la pròxima Ripoll, es pot considerar que el primer nucli habitat es va establir a la sagrera de l'església parroquial de Sant Pol i és vertaderament aquest edifici el que va aglutinar **l'assentament de la població**. La documentació exposa també que quan Guifré el Pelós va decidir construir el monestir de Sant Joan, va *reedificar* el monestir, entenent aquest fet com que ja existia alguna construcció prèvia. Amb molta seguretat es tractava d'una petita església amb funció de parròquia situada en una zona pròxima a l'actual Sant Pol. Es podria considerar doncs que en origen el que va significar la primitiva església de Sant Pol va ser una possibilitat, un arrelament a la zona, que va propiciar amb el temps la formació d'un nucli estable de població al seu entorn.

Tot i que el vertader nucli eclesiàstic, de poder, capaç de protegir el territori i enriquir-lo mitjançant transaccions comercials i relacions feudals fou el monestir de Sant Joan, aquest sempre restà aïllat de la població ja que era un recinte reclus. La població doncs s'organitzà al voltant de la seva església i al costat del camí que comunicava amb les poblacions o assentaments veïns. Per tant, el procés de construcció de l'església original romànica amb els seus conjunts escultòrics a finals del segle XII - principis del XIII remarca la importància d'aquesta església al voltant de la qual s'assentava la població. I, tot i que aquesta es traslladà al s. XIII a les terres al voltant del monestir, que actualment es coneix paradoxalment com a vila vella (tot i que en realitat aquella va ser la vila nova, organitzada en carrers ordenats al voltant d'una plaça i reclosos dins la protecció de la muralla del monestir), segurament restà un nucli de població al redós de la parròquia.

La fesomia actual de l'església de Sant Pol respon a una sèrie d'intervencions més o menys afortunades al llarg dels anys i fruit d'un especial interès en retornar a *l'esplendor del romànic* les esglésies que presentaven importants remodelacions, sobretot barroques. Per tant, i com va passar al mateix monestir a principis del segle XX, l'església de Sant Pol es va transformar en el que és actualment a través d'un projecte de restauració de l'arquitecte estatal encarregat de la zona. Aquesta església va patir diferents remodelacions i una de molt important en època barroca (com va passar a moltes altres esglésies d'arreu) que van transformar totalment l'original medieval en una església que va existir fins els anys 60, moment en que es va transformar en el que és avui. Una església que s'explica com a romànica quan en el fons en queden molt pocs vestigis, unes restes però que s'han de considerar molt importants com a referents del què van significar en època medieval però també com a **testimonis de l'evolució de l'arquitectura** al llarg dels segles, fruit de modes, destruccions, ampliacions, restauracions.

És difícil poder afirmar com era originalment l'església romànica i, tot i que l'arquitecte es va documentar per a la realització de les obres, cal saber que l'església actual no es pot considerar original a excepció de la zona de la portalada, únics referents de pes que demostren i daten la construcció a principis del s. XIII. Sant Pol conservava fins fa un any un dels millors exemples d'**escultura romànica policromada** de la zona en el timpà que coronava la seva portalada. El fet que es tracti d'una iconografia singular i que posseeixi gran quantitat de policromia (analitzada en part) posa en valor la importància d'unes restes, en aquest cas sí originals, que s'han de conservar i potenciar. Amb aquestes mostres de decoració arquitectònica es pot explicar també una fórmula de construir i decorar molt habitual a l'edat mitjana i relativament poc coneguda actualment, com és el cas de l'utilització de policromia (abundant i amb unes tonalitats estridents) als elements esculpits, ja siguin timpans, capitells, mènsules, etc. El fet que es tracti d'una de les peces amb més quantitat de policromia d'almenys la zona de Catalunya, fa que sigui important el seu coneixement i estudi. Paradoxalment el fet que s'emblanquínés durant l'època barroca, i diverses vegades segons les analítiques, va afavorir la seva conservació. Actualment el timpà està emmagatzemat esperant una restauració, pròxima esperem, que posarà a la llum totes les restes que s'entreveuen sota les capes, possibilitant també l'aparició d'altres pigments que en la primera anàlisi no es van trobar per restar sota les capes de calç i dipòsits.

Igualment se sap que l'església de Sant Pol contenia altres peces importants al seu interior, retaules de diferent índole i datació entre els que destaca un retaule d'alabastre policromat obra de l'escultor Bernat Saulet (1341-42) que actualment es troba al Museu Episcopal de Vic, així com altres peces o fragments que es troben principalment al museu del Monestir de Sant Joan.

Oportunitats

Actualment, l'església propietat del bisbat de Vic, no ofereix cap tipus d'activitat tot i que n'havia ofert de forma esporàdica. La situació en que es troba el monument, en una plaça enjardinada i a la zona comercial de la població, el col·loca com un **punt important de reunió**. Certament l'església està situada en una plaça en el que es pot considerar centre del poble, una zona de fàcil accés amb jardins, bancs, zona de passeig, bars; un espai ampli per a la realització d'esdeveniments de caràcter popular i cultural. Tot i que actualment ja es realitza algun acte a la zona de la plaça seria interessant aprofitar l'espai de la nau per ampliar l'oferta i possibilitar el coneixement de l'edifici.

Tot i no ser propietat de l'ajuntament, en algunes ocasions la parròquia (propietària) i l'ajuntament s'han unit per realitzar actes i altres esdeveniments. És per això que l'espai que brinda l'església (degudament condicionat) es podria utilitzar com un equipament cultural més de la vila.

Sant Joan posseeix pocs espais per realitzar esdeveniments de tipus cultural o qualsevol altre. De propietat municipal existeix el recinte de l'antic escorxador, el teatre i la casa del Palmàs, en projecte de rehabilitació, així com també el Palau de l'Abadia actual oficina de turisme i en la qual s'estan realitzant actualment obres per adequació de nous espais polivalents, com sales de reunions, d'exposicions, etc. L'oferta cultural de la població no és molt abundant però una de les causes és la manca d'espais per ubicar-les, l'espai de Sant Pol es podria utilitzar com a sala per a activitats concretes, sobretot en èpoques de bon temps, entorn al propi monument però també relacionades amb altres activitats que s'organitzen a la població.

Dels pocs **actes** que s'organitzen a la població, la majoria es concentren al monestir, sobretot al claustre un espai a l'aire lliure en moltes ocasions condicionat per les celebracions litúrgiques i per la dificultat de visió. L'espai de Sant Pol podria ser un bon complement per a la realització d'algunes de les activitats, ja que posseeix un bon espai, ampli i de fàcil visió, amb la possibilitat d'instal·lació de diferents nivells d'observació així com d'actuació. Activitats més relacionades amb la dinamització com són les Visites Nocturnes o bé la proposta Alimentem el Mite, possibilitarien un altre focus d'atenció amb l'utilització de l'espai de Sant Pol per realitzar-hi alguna activitat.

Cal esmentar també que fa pocs anys s'ha reactivat el turisme de natura, sobretot gràcies a l'obertura d'una via verda (*La Ruta del Ferro i el carbó*) connectada a Ripoll fins la població d'Ogassa, i que es pot enllaçar amb la continua cap a Olot fins a sant Feliu de Guíxols (Girona). Aquesta via ocupa l'antic traçat del tren que connectava la població amb Ripoll i les mines de carbó d'Ogassa. L'instal·lació d'un alberg i un restaurant a la zona de l'antiga estació de Sant Joan ha augmentat l'afluència de turistes que vénen a fruit de l'esport i la natura.

S'ha implantat igualment un ecomuseu, *l'Ecomuseu del Molí Petit*, que utilitza les instal·lacions d'un antic molí com a sala d'exposició i a més és el centre neuràlgic d'una empresa d'activitats de natura, cultura, de fet de totes les coses relacionades amb l'entorn immediat de la població i la comarca, el Centre d'Educació Ambiental de l'Alt Ter. Activitats que no es relacionen directament amb l'església de Sant Pol però que possibiliten l'aportació de visitants de diferents tipologies interessats en activitats a l'entorn de la població.

VALORACIÓ PATRIMONIAL

Sense cap mena de dubte l'església de Sant Pol és un dels referents de la història i l'evolució de la vila, des dels seus inicis fins l'actualitat. En aquesta església s'han reflectit els diferents canvis que ha patit la població durant les diverses èpoques i a través de la seva història constructiva es pot resseguir la història de la pròpia població, ja que ha estat sempre una església relacionada, des d'una perspectiva (religiosa) o una altra (lúdica) amb la població, els vilatans. En els seus inicis va actuar com a centre parroquial de la zona, ja que segurament existia un edifici amb aquestes funcions durant la construcció del monestir. Actuant sempre sota l'ombra del monestir, va realitzar veritablement la tasca de repoblació de la zona mitjançant l'ocupació de les terres que formaven la seva sagrera; i a través dels segles va patir els canvis relacionats amb un nou esplendor constructiu (durant l'etapa romànica dels segles XII i XIII), amb desastres naturals (en el terratrèmol del segle XV), amb un nou revifament artístic-constructiu, una nova moda (durant l'etapa barroca, segle XVIII), amb uns nous desastres relacionats amb la guerra (la Guerra Civil espanyola) i finalment amb una nova reconstrucció fruit d'una restauració peculiar.

Una història cíclica que ha arribat fins a l'actualitat essent un dels referents vinculats a l'origen de la vila i també del territori. Uns referents que sempre estan sota el nom dels grans monestirs de la zona (Sant Joan, Ripoll) però que amb molta seguretat van actuar de veritables centres, establint molta més relació amb la població que no pas el nucli reduït i reclus del monestir. És per aquest fet que és important reivindicar la importància d'aquesta església que va contribuir a la formació del que avui es coneix com Sant Joan de les Abadesses. Aquest valor afegit que suposa la relació amb els orígens de la població i la història constructiva relacionada amb els diferents moments històrics de la població, el fan un monument digne de ser revaloritzat i sobretot reconegut per la població que cada dia passa pel seu costat i s'assenta sobre les seves pedres.

Com la història del monestir és àmpliament difosa i coneguda, la història de l'església de Sant Pol és molt menys apreciada pel sol fet que no es coneix. La possibilitat de difondre la seva història i els seus valors artístic-arquitectònics ha de permetre donar a conèixer un exemple d'església medieval del segle XX; ressaltant els elements destacats de la seva arquitectura i escultura però també fent referència a la seva fesomia actual, producte d'una restauració digne de ser coneguda per espectacular i, perquè no, per peculiar. Una església que amb el seu entorn s'integra en l'entramat urbanístic de la població oferint un espai per a ser visitat, estudiat i utilitzat per activitats diverses.

Actualment existeixen a la comarca una cinquantena d'esglésies considerades medievals, la majoria d'elles restaurades o intervingudes d'alguna forma o altra, formant d'aquesta manera diversos centres aïllats o dins de nuclis de població que en època medieval van ajudar a repoblar la zona. L'església de Sant Pol forma part d'aquest conjunt d'esglésies però amb el valor afegit que es troba en una zona privilegiada i posseeix unes característiques arquitectòniques propícies per al desenvolupament d'activitats.

En primer lloc, el fet de no presentar cap tipus de culte permet que es puguin realitzar activitats sense estar cenyides als horaris eclesiàstics. La situació en una plaça àmplia i enjardinada i pròxima al centre de la vila permet una visita relaxada al llarg de bona part del seu recorregut, que actualment presenta algunes interferències (físiques, conservatives, d'il·luminació) que es solucionarien amb una intervenció planificada.

De l'esplendor de l'època de construcció de l'església romànica, del que avui en resten pocs elements, es poden contemplar encara a la façana alguns detalls esculpits, com són els capitells i les arquivoltes. Tot i així l'element més important és el timpà que actualment resta emmagatzemat esperant una restauració. El timpà és un exemple molt destacat de l'escultura tardoromànica i un dels que conserven més quantitat de policromia de tot Catalunya, ja que és difícil trobar escultures policromades exposades a l'exterior, perquè aquesta s'ha perdut o bé ha estat retirada. Amb un estudi de les mostres de policromia s'ha apreciat que aquesta es conserva protegida per les capes d'emblanquinat barroques, època en la qual les corrents artístiques promulgaven uns altres valors estètics, barrant o tapant les decoracions d'èpoques anteriors. D'aquesta manera es constata que l'evolució constructiva i artística es pot seguir a través de l'historiografia i la documentació, però com en aquest cas la restauració i l'estudi de les restes pictòriques han permès formular unes hipòtesis d'aplicació dels materials que complementen aquesta documentació.

La importància de l'estudi de les restes de pigments que puguin sorgir, així com les tècniques utilitzades, poden donar una nova visió o bé recolzar les teories ja existents que permetran, entre d'altres coses, confeccionar una paleta dels pintors que treballaven en aquesta zona, molt propers als tallers de Ripoll i relacionats amb molta seguretat amb les policromies molt perdudes de la Portalada de Ripoll. De tota manera el fet que existeixin poques restes escultòriques policromades, aquest timpà, i l'església que el posseïa, adquireixen un reconeixement destacat dins del panorama medieval català.

El fet que el timpà anirà dipositat al Museu del Monestir després de la seva restauració proporcionarà un valor afegit a la col·lecció del Museu i permetrà aleshores establir més vincles amb la pròpia església de Sant Pol.

Unes relacions que es poden traslladar més enllà de la població ja que existeixen altres escultures que actualment es troben en altres museus, com és el cas de l'Episcopal de Vic. Aquest posseïx una de les millors representacions de retaules d'alabastre policromats d'època gòtica, obra de Bernat Saulet, que estigué a una de les absidioles de l'església de Sant Pol fins a finals del s. XIX. Aquests exemples i altres demostren que l'església de Sant Pol visqué una època de vertadera esplendor posseint diversos grups escultòrics de pes que tot i romandre actualment en diferents museus donen valor a tot allò que va significar l'església en època medieval.

PROPOSTES D'INTERVENCIÓ I DINAMITZACIÓ

PROPOSTES D'INTERVENCIÓ I DINAMITZACIÓ

L'església de Sant Pol, per les característiques arquitectòniques, històriques i el seu valor artístic representa un referent destacat en les esglésies d'aquesta tipologia a la zona i possibilita un marc incomparable perquè a través de les seves restes es puguin desenvolupar activitats entorn a la seva història i al seu desenvolupament, estretament lligat a l'evolució de la població i del territori. Unes activitats que proposen un coneixement més profund de la història de l'església mitjançant visites i recorreguts així com altres mostres relacionades amb la seva història i el desenvolupament artístic.

L'actual situació de l'església, sense cap ús específic i amb l'utilització de les seves restes per a usos diversos, ha generat la degradació de bona part dels seus elements per aquesta manca de manteniment i pel mal ús que se'n fa de les seves instal·lacions. És important que els béns protegits, catalogats tinguin un ús compatible amb els seus valors patrimonials, que ajudaran en certa manera a mantenir-lo econòmicament però també mitjançant una *preservació a través de l'ús social*, coneixent i utilitzant els seus espais.

És difícil en segons quins contextos, local com aquest per exemple, aconseguir inversions econòmiques destacades per realitzar una adequació dels espais, així com tirar endavant diverses propostes orientades a fomentar els valors que pot representar l'església. Cal realitzar doncs una planificació acurada de les diferents opcions a seguir tenint en compte sempre uns objectius determinats i valorant sempre les possibilitats de l'edifici enfront al mateix municipi.

Referents

No existeixen molts referents d'esglésies o altres monuments amb unes condicions com les de Sant Pol (sense coberta a la nau) i en les quals s'hi desenvolupin activitats diverses. El que sí és cert que hi ha gran quantitat de monuments, esglésies en aquest cas, que no s'utilitzen com a tal sinó que el seu espai s'hi desenvolupen activitats culturals bàsicament.

L'església de Sant Nicolau de Girona⁷⁴, actualment propietat de l'ajuntament de Girona, forma part del recorregut cultural de la ciutat acollint exposicions temporals de petit format, potenciant en certa manera els artistes locals però també d'internacionals. N'és un exemple l'exposició d'aquest estiu 2009 sobre un dels audiovisuals de Bill Viola⁷⁵ que ocupa la totalitat de l'absis principal. El fet de contenir una activitat permanent a l'interior de les seves instal·lacions afavoreix una major quantitat de visites i evidentment el manteniment necessari. Molt proper a l'església de Sant Nicolau es troba també una altra església, la de Sant Pere de Galligants utilitzada en aquest cas com a sala del Museu Arqueològic de Girona⁷⁶. Les dues esglésies igualment formen part de la xarxa de visites guiades de la ciutat de Girona oferint un recorregut medieval per la ciutat.

Com a Girona a la ciutat tarragonina de Montblanc es troba també l'església de Sant Francesc⁷⁷, situada en un extrem de la població, la qual acull l'oficina de turisme de la població en una de les seves sales però que ofereix la resta de l'església per activitats diverses. En aquest cas s'organitzen esdeveniments molt més diversificats que en les anteriors esglésies més relacionades amb celebracions lúdiques, com concerts (de rock per exemple), trobades, fires, jocs, etc. S'utilitza bàsicament com a centre social de la població.

O bé el ja conegut monestir de Sant Benet de Bages⁷⁸ (Sant Fruitós de Bages) el qual ha estat adaptat a una visita virtual i inscrit en una ruta gastronòmica final (l'espai del monestir conté un centre de recerca tecnològica en cuina, *Alícia*).

En aquest cas, el fet de ser esglésies cobertes permet realitzar activitats d'aquesta índole, com una sala d'exposicions o de concerts però amb el valor afegit de trobar-se en una església medieval. La desamortització de moltes de les esglésies va portar al seu abandonament i a la transformació en un altre tipus d'edifici, conservant les seves característiques constructives però canviant totalment el seu significat. El cert és que la majoria d'aquestes esglésies tenen un petit recorregut turístic que les uneix amb d'altres properes territorialment.

⁷⁴ <http://www.ciutatdegirona.info/Catala/Art/santnicolau.html>

⁷⁵ <http://sorgentbatart.com/2009/07/02/bill-viola-a-la-capella-de-sant-nicolau-de-girona/>

⁷⁶ <http://www.mac.cat/cat/Sedes/Girona/El-monasterio-de-Sant-Pere-de-Galligants>

⁷⁷ <http://www.montblancmedieval.org/noticia.php?id=206>

⁷⁸ <http://www.monstbenet.com/ca>

Existeixen a la zona de Catalunya altres esglésies o monuments amb característiques semblants a les de Sant Pol però en les quals no es realitzen activitats, són simplement monuments per a ser admirats, però caldria anar a buscar fora de la frontera espanyola altres exemples d'esglésies que han perdut (per diverses raons) parts de la seva estructura i que actualment s'utilitzen i es rendibilitza el seu espai. L'església Do Carmo de Lisboa⁷⁹ acull a la seva nau, com a Sant Pere de Galligants, part del Museu Arqueològic de la ciutat. La peculiaritat d'aquesta enorme església gòtica és que com Sant Pol tampoc posseeix coberta, caiguda durant un terratrèmol, tot i que sí que es conserva tota l'estructura de columnes i arcs li manquen les plementeries que tancarien l'església. L'adequació del seu interior com a museu ha possibilitat la recuperació d'un espai al centre de la ciutat així com una publicitat generada del museu i les peces que conté.

Imatge de la coberta de l'església Do Carmo a Lisboa. DRETA: L'església Memorial Kaiser Wilhelm a Berlín: les ruïnes de l'antiga església i la nova parròquia construïda amb l'aspecte d'un gratacel

La ciutat de Berlín posseeix també una església en la qual només es conserva l'absis. L'espectacularitat d'aquest en l'actualitat i les raons de la seva destrucció (els bombardeigs durant la II Guerra Mundial) la fan una de les icones de la ciutat. Sense voler comparar amb la situació de Sant Pol, actualment aquesta església s'ha convertit en un memorial format per quatre edificis moderns i s'ha construït una església nova que actua com a parròquia. En aquest cas el que van significar els bombardeigs de la ciutat així com l'empremta que van deixar són una de les raons per les quals es va decidir preservar la ruïna de l'església i aprofitar la seva espectacularitat (els 68 metres del seu campanar) per realitzar un projecte museològic i museogràfic espectacular.

L'espectacularitat que ofereixen aquestes grans catedrals europees no es pot comparar amb les característiques de l'església de Sant Pol, però sí que se'n pot extreure la idea que a partir d'un edifici destruït o que li falten algunes parts essencials per a ser entès com el conjunt que representa, es pot utilitzar i donar a conèixer a través de múltiples formules, sempre que no suposin un dany ni una destrucció d'algunes parts essencials del propi edifici.

⁷⁹ <http://www.museusportugal.org/AAP/>

Sense emmirallar-nos amb els referents existents, per distants en la concepció i en la forma, però sí utilitzant com exemple les estratègies per l'utilització dels espais, es proposa una millora de les activitats actuals (visites guiades bàsicament) i noves propostes relacionades amb la pròpia església, amb l'objectiu principal de posar en valor el monument i establir una sèrie de recorreguts i senyalitzacions per tal d'afavorir el coneixement i el reconeixement d'aquesta església. Vertaderament el fet que es trobi en una forma arquitectònica peculiar diguem-ne (amb una capçalera i una façana unides per una nau sense coberta i amb les naus laterals transformades en jardí), fa que l'església no s'observi amb el mateix valor que qualsevol d'altra. A més el fet de no tenir nau sobretot i l'estat de conservació d'algunes de les seves parts fa que es percebi com una ruïna.

Cal tenir present que estem davant d'una església que està catalogada com a **BCIN**, Bé Cultural d'Interès Nacional, i que aquesta menció, a part de tenir un reconeixement enfront a altres monuments catalogats, suposa pel propietari una sèrie de normes a seguir, així com uns criteris determinats per a qualsevol intervenció.

En l'article 35 de la Llei del Patrimoni Cultural Català⁸⁰ exposa:

Qualsevol intervenció en un monument històric, un jardí històric, una zona arqueològica o una zona paleontològica d'interès nacional ha de respectar els criteris:

- a) La conservació, la recuperació, la restauració, la millora i la utilització del bé han de **respectar els valors que van motivar la declaració**, sens perjudici que pugui ésser autoritzat l'ús d'elements, tècniques i materials contemporanis per a la millor adaptació del bé al seu ús i per a valorar determinats elements o èpoques.
- b) Permetre **l'estudi científic** de les característiques arquitectòniques, històriques i arqueològiques del bé.
- c) S'han de **conservar les característiques tipològiques** d'ordenació espacial, volumètriques i morfològiques més remarcables del bé.

⁸⁰ Llei 9\1993, de 30 de setembre, de Patrimoni Cultural Català

d) És **prohibit de reconstruir** totalment o parcialment el bé, excepte en els casos en què s'utilitzin parts originals, i de fer-hi addicions mimètiques que en falsegin l'autenticitat històrica.

e) És **prohibit d'eliminar parts del bé**, excepte en el cas que comportin la degradació del bé o que l'eliminació en permeti una millor interpretació històrica. En aquests casos, cal documentar les parts que hagin d'ésser eliminades.

f) És **prohibit de col·locar publicitat, cables, antenes i conduccions** aparents en les façanes i cobertes del bé i de bastir instal·lacions de serveis públics o privats que n'alterin greument la contemplació.

...

Els rètols que anuncien serveis públics, els de senyalització i els comercials han d'ésser **harmònics amb el conjunt**.

...

-3 **El volum, la tipologia, la morfologia i el cromatisme de les intervencions en els entorns de protecció dels béns immobles d'interès nacional no poden alterar el caràcter arquitectònic i paisatgístic de l'àrea ni pertorbar la visualització del bé**. En els entorns dels immobles d'interès nacional és prohibit qualsevol moviment de terres que comporti una alteració greu de la geomorfologia i la topografia del territori i qualsevol abocament d'escombraries, runa o deixalles.

...

En l'Article 61 : Visita pública i difusió

-1 L'Administració de la Generalitat ha de vetllar perquè la visita pública als béns culturals d'interès nacional s'efectuï en **condicions adequades de conservació**, coneixement i difusió dels béns i de seguretat dels visitants.

-2 L'Administració de la Generalitat ha de **promoure la realització de reproduccions** i còpies dels béns culturals d'interès nacional amb finalitats didàctiques i de promoció turística, i ha de fer-hi constar de manera visible llur procedència i llur condició de còpia, sens perjudici del dret de propietat intel·lectual.

-3 L'Administració de la Generalitat ha de **fomentar l'ús i el gaudi** del patrimoni cultural català com a recurs de **dinamització social i turística**, respectant les necessitats de conservació i protecció dels béns i de llur entorn establertes per aquesta Llei.

Segons les normes de la Llei de Patrimoni Cultural Català l'església de Sant Pol actual planteja algunes irregularitats importants que afecten al propi compliment de la llei, però també simplement al seguiment i visualització de l'edifici. Entre d'altres coses, l'edifici no presenta un bon estat de conservació a la zona de la façana i alguns dels seus elements generen cert perill de despreniment (sobretot els carreus de la façana). Tot i que l'església es pot observar des de l'exterior, els accessos a l'interior són dificultosos i no hi ha possibilitat d'accedir a l'església a través de la porta principal per trobar-se tancada i amb alguna frontissa oxidada. Igualment la possibilitat d'accés per persones amb minusvalidesa és totalment inviable. Aquestes i altres problemàtiques fan que sigui necessària una remodelació i restauració en alguns dels seus elements per tal de fer visitable el recinte de l'església.

És per aquest motiu que les propostes d'aquest projecte estan recolzades per una intervenció al propi edifici i al seu entorn, ja que es creu necessari, fonamental, millorar les seves condicions actuals i facilitar d'aquesta manera les visites i activitats que s'hi generaran.

Així doncs es proposen dues tipologies d'intervencions encaminades a preservar i a millorar l'accessibilitat al monument i a dinamitzar-lo mitjançant visites i altres activitats a un recinte en condicions:

Propostes d'intervenció:

>> PROSPECCIONS ARQUEOLÒGIQUES. Especificant una metodologia per la realització de cales de prospecció a zones determinades.

>> RESTAURACIÓ. Establint unes pautes per preservar els elements en perill i eliminar aquells que perjudiquin l'estabilitat dels materials.

>> ADEQUACIÓ DE L'ENTORN. Proposant sistemes d'accessibilitat així com unes normes de manteniment per tal de conservar les restes recuperades i millorar la contemplació en alguns punts.

>> SENYALÍSTICA. Elaborant un sistema de panells actualitzats que informin a peu de monument de tota la història de l'església.

Propostes de dinamització:

>> POTENCIACIÓ DE LES ACTIVITATS ACTUALS. Revisant les visites actuals i incorporant l'espai de l'església a programacions ja existents.

>> CREACIÓ DE NOVES PROPOSTES. Proposant unes activitats encaminades a donar a conèixer l'església mitjançant la programació de **Sant Pol, romànic del segle XX**:

Visita al monument que no existeix. Proposant un recorregut virtual i real mitjançant una visita renovada a l'església de Sant Pol.

El color de les imatges. Generant una interpretació de l'escultura del timpà (dipositat en un futur al Museu del Monestir) i la seva policromia.

Sant Pol VIU. Tallers monogràfics a l'entorn de l'arquitectura i les escultures de Sant Pol

PROPOSTES D'INTERVENCIÓ

Prospeccions arqueològiques68

Restauració69

 Criteris70

 Tractaments de conservació i restauració de la façana.....70

 Tractaments de conservació i restauració de la capçalera73

 Tractaments de conservació i restauració del timpà.....73

 Programació de manteniment74

Adequació de l'entorn75

 Protecció del monument.....75

 Il·luminació.....75

 Accessibilitat.....77

Senyalística79

Cal tenir en compte que l'església de Sant Pol està declarada BCIN, i això significa que, a part de la protecció, la preservació i la difusió del monument i els seus béns, és necessària l'aprovació per part d'una comissió avaluadora, depenent de la Direcció General de Patrimoni, de qualsevol obra que es realitzi a la pròpia església i al seu entorn (prospecció, restauració, arranament d'instal·lacions, etc.). La protecció de BCIN requereix una avaluació i un permís per part de l'administració, en aquest cas de la Generalitat de Catalunya, però també requereix la participació de la propietat del bé, la parròquia de Sant Joan de les Abadesses i per extensió el Bisbat de Vic, i del propi ajuntament de la població en forma de permisos i altres documents relacionats.

Aquest fet fa que per a la realització de la majoria de les intervencions relacionades amb el monument, amb anterioritat s'hagi de preveure la realització de projectes concrets (d'excavació, de restauració) i informes de l'administració per tal de iniciar les gestions pertinents (permisos, protocols d'actuació, prescripcions tècniques). Tota aquesta necessària burocràcia suposa un període previ en el qual es gestionen tots els permisos i es realitzen les comprovacions pertinents, un temps que sempre s'ha de tenir en compte quan es projecta qualsevol intervenció.

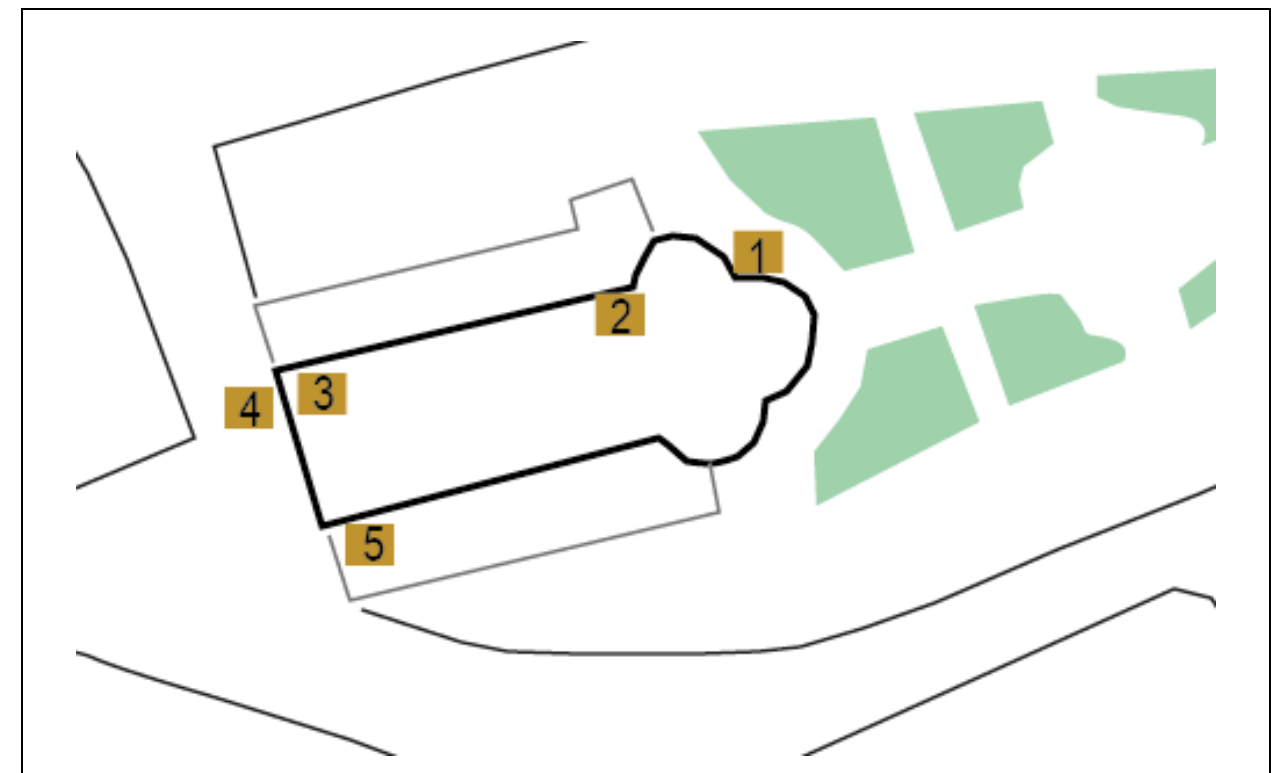
PROSPECCIONS ARQUEOLÒGIQUES

Els estudis historiogràfics i la documentació original no poden determinar amb certesa la situació, l'orientació i la tipologia de l'església original, ja sigui la romànica del segle XIII o anteriors. En aquest cas seria necessari poder completar els estudis teòrics realitzats amb altres interpretacions mitjançant cales o prospeccions sobre el terreny.

Aquesta intervenció té com a finalitat l'estudi de les restes constructives subjacents a l'església actual per tal de posar de manifest la fesomia (constructiva) d'altres edificis anteriors i d'aquest mateix, així com determinar la seva forma, els materials utilitzats, entre d'altres coses, que permetran elaborar una hipòtesi constructiva i evolutiva fidedigne. Tot i que aquesta actuació es portaria a terme a través d'un estudi arqueològic, es proposen algunes de les prospeccions a realitzar per tal de definir les característiques originals d'aquesta església.

Es proposa doncs realitzar unes cales determinades per definir els paràmetres generals de l'església, unes a la zona de l'absis per determinar la seva fesomia i orientació, així com la forma dels paraments i materials; una cala a l'arrencament de les naus per comprovar vertaderament si coincideix amb l'actual (que no és original sinó que pertany a la restauració). A la zona de la façana, tot i estar més definida per la pervivència de la portalada medieval, també es realitzarien dues cales (interior i exterior) per observar el recorregut dels paraments; així com també es realitzaria una darrera a l'espai de la nau sud – coincidint amb la zona enjardinada - per comprovar la possible existència d'un porxo o entrada lateral a l'església romànica.

No cal dir que aquestes prospeccions seguiran un projecte definit en el qual és possibles modificacions segons els resultats obtinguts en les prospeccions.

Proposta de prospeccions

Els resultats que poden sorgir en el desenvolupament de l'excavació arqueològica són impossibles de determinar, en quant a tipologia i magnitud de les possibles restes trobades. El que és cert és que segons la importància d'aquestes restes s'haurà d'actuar en conseqüència per tal de preservar-les i difondre-les.

RESTAURACIÓ

En aquest apartat es proposen unes intervencions dirigides a preservar l'església de Sant Pol. La idea d'exposar els criteris i les propostes en aquest apartat és per evidenciar les diferents intervencions de restauració que són necessàries realitzar, sobretot a la zona de la façana, ja que suposen un perill per l'estabilitat del monument i per la seguretat dels visitants. Ja que es pretenen realitzar diverses activitats a l'església i a l'entorn és important conscienciar amb la necessitat d'efectuar aquest tipus d'intervencions per una millor conservació del patrimoni.

L'objectiu principal de les intervencions que es proposen és la conservació i restauració de la façana i la capçalera de l'església de Sant Pol, mitjançant uns tractaments específics per solucionar o retirar els elements que les posen en perill o que són causa directa d'alguna degradació. Es detalla a continuació una proposta d'intervenció seguint uns criteris de respecte a l'original, o almenys a les parts que queden; restauració que s'encarregaria a una empresa de restauració qualificada després de presentar un projecte de restauració concret, detallant els processos, materials i pressupost econòmic.

Criteris generals

La intervenció de la pedra d'edificació es contempla dins el marc de la Carta de Venècia de 1968, on s'exposa entre d'altres arguments:

- Mínima intervenció, sempre necessària i justificada, on només es realitzaran aquelles intervencions per la conservació del monument.
- Prioritat de la consolidació, tant estructural com pictòrica.
- Respecte a l'original, intentant minimitzar al màxim amb la utilització de productes compatibles amb els materials compatibles amb els originals, mitjançant la realització de cales i proves prèvies abans d'aplicar els materials.

Criteris específics

Neteja. La neteja ha d'anar encaminada a l'eliminació dels dipòsits, és a dir, de tots aquells productes aliens al suport que són capaços de generar danys o impedir el reconeixement de l'objecte o d'una part d'aquest. S'ha de basar en el reconeixement del suport, de la naturalesa dels productes a eliminar, de la seva interacció, de les causes que l'han originat i de l'ambient on està ubicat l'objecte. La neteja és un procés irreversible que s'ha de realitzar amb caràcter excepcional i amb garanties per a la correcta preservació del bé. Haurà de ser homogènia i no reinterpretar l'objecte.

Consolidació. La consolidació superficial dels materials petris perseguirà la restitució de la cohesió mecànica superficial perduda, buscant la màxima penetració del producte, l'adhesió entre la zona alterada i la sana de la pedra i evitant la formació de pel·lícules superficials.

L'aplicació del consolidant no es farà de forma indiscriminada: s'ajustarà al principi de mínima intervenció, reduint-se a tots aquells elements o zones, que pel seu estat d'alteració, ho requereixin. Es conservaran les escames/escates de mida superior que per el seu estat de conservació permetin la seva recuperació i s'eliminaran les que presentin un estat molt deficient ja que per les seves característiques és molt difícil la seva recuperació. Els productes utilitzats no alteraran en cap cas les característiques estètiques ni cromàtiques de l'obra, no deixaran residus que puguin danyar el suport i no donaran lloc a la formació de productes nocius a l'envellir. Hauran de tenir a més, un coeficient de dilatació tèrmica similar al del material petri. S'hauran de tenir en compte que les condicions de temperatura i humitat, tant ambientals com en el suport, siguin les adequades per garantir una correcta aplicació del producte.

Morters de junta. L'aplicació dels morters de junta estarà sempre justificada per raons de protecció i conservació. Es conservaran, però, els morters originals que estiguin en bon estat i no siguin perjudicials pel suport. Els morters de junta no hauran de sobreposar-se al material original, excepte en els casos que es tingui constància que en origen les juntes tenien a més una funció decorativa (com el cas dels encintats). Es respectarà sempre l'acabat original de les juntes.

Hauran de ser compatibles amb els morters originals en el que es refereix a la naturalesa de l'aglomerant, dosificació i tipus d'àrid. S'aconsellen els morters de calç i sorra silícia, en canvi es desaconsellen els morters de calç hidràulica tipus Pòrtland, inclús en baixes proporcions, per la seva tenacitat, alta resistència, baixa porositat i aportació de sals al suport petri. S'evitaran també els morters bastards. El gruix del farciment serà el mínim

necessari sense que el material es sobreposi a la pedra en la seva superfície exterior. L'entonat dels morters sempre serà en massa, amb pigments minerals, ajustant les característiques de textura i el color al suport.

Reintegracions. Es recorrerà a la reintegració quan aquesta intervenció sigui necessària per la correcta conservació del monument, per el reconeixement formal de l'obra o en aquells casos en que succeeixin circumstàncies especials. En qualsevol cas, es respectaran les característiques estructurals i formals de l'objecte amb els naturals afegits del temps.

Sempre que sigui possible es recorrerà a qualsevol document, gràfic o escrit, que aportí dades fidedignes de l'aspecte primitiu de l'obra. Les reintegracions a base de morter es realitzaran quan l'àrea o volum a restituir sigui de petites dimensions en relació a la mida de l'objecte, i l'ús del morter no suposi una merma en la resistència mecànica de l'element. Quan es tracti de restituir funcions estructurals a l'element, es realitzarà la reintegració amb pedra. Aquest fet no vol dir que s'hagi d'utilitzar la pedra de la pedrera original, per aquest tipus d'operació els criteris a seguir són els de discernibilitat, idoneïtat i compatibilitat de materials.

Substitucions. Únicament serà justificable la substitució d'aquells elements que per el seu estat avançat de deteriorament hagin deixat de complir la seva funció estructural o de protecció. En qualsevol cas, es considera la substitució d'elements només quan els tractaments de conservació del material petri no resultin efectius i sempre es valoraran els possibles danys mecànics que es puguin generar durant el procés.

Tractaments de conservació i restauració de la façana

PARAMENTS I COBERTES

El mal estat en que es troba la zona de les cobertes (de llosa i de teules) és un dels factors més importants de degradació de la façana. Per tant es recomana prioritàriament solucionar la zona de les cobertes, mitjançant una millora del sistema de actual: col·locant uns sistemes que facilitin la circulació i l'evacuació de l'aigua de pluja fora del monument, evitant d'aquesta manera que s'estanqui i que circuli lliurement pels paraments verticals.

A la coberta de lloses serà necessari en primer lloc reparar les peces que es troben trencades i que faciliten l'escolament de l'aigua. Aquestes es troben puntualment a la zona de la cornisa de la façana anterior. Donada la seva situació es retirarà la peça en mal estat i se'n col·locarà una de nova. Les juntes entre les lloses presenten un morter (de reparació) aplicat de forma maldestre que caldria eliminar completament i aplicar-ne un de nou. També s'eliminaran els líquens que apareixen a les lloses de pedra amb una solució biocida. En aquesta mateixa operació es sanejaria la volta de pedra de travertí que tanca la façana posterior. Es considera necessària la formació d'una cornisa metàl·lica que recobreixi l'actual pla de cornisa (lloses de pedra) i d'aquesta manera s'eviti l'entrada d'aigua a través de les juntes entre peces. Aquest sistema s'utilitza habitualment en edificacions amb problemes de filtracions i és una solució vàlida per l'escolament entre les juntes i per la creació d'un goteró que recull l'aigua, evitant d'aquesta manera que regalimi per la façana.

La zona de coberta de teules tindria un tractament diferent. Per una idònia evacuació de l'aigua s'hauria d'instal·lar una canalera de recollida a la zona de les façanes laterals i un baixant que fes circular l'aigua cap al terra. El mal estat en que es troba tota la zona de teules faria necessària una revisió per comprovar les condicions de la base on es recolzen les teules i avaluar la possibilitat d'instal·lar una tela asfàltica o similar, així com el recanvi de totes les teules trencades o danyades.

Abans de qualsevol intervenció a la façana és necessari realitzar una preconsolidació dels materials que estiguin alterats i amb perill de desprendiment. Gran part dels carreus que formen la façana de l'església (majoritàriament la façana anterior) presenten escates, que es desprenen amb qualsevol fregament i per tant s'ha de realitzar una primera consolidació d'aquells materials que ho necessitin.

Un cop realitzada aquesta fase es procedirà a la primera neteja, que servirà bàsicament per eliminar les restes animals acumulades (nius i excrements d'aus) i els dipòsits superficials, així com restes de terra i plantes superiors. La retirada de plantes superiors i altres microorganismes, com fongs o líquens, es

realitzarà segons les característiques de cadascun, aplicant un biocida d'ampli espectre. S'ha de tenir en compte que les plantes superiors arrelen a l'inici de les esquerdes però les arrels van creixent a l'interior dels paraments, per això quan s'arrenca una planta s'ha de vigilar els carreus i elements situats al voltant per possibles desprendiments.

La preconsolidació realitzada en primer lloc no abarcarà la totalitat dels paraments, ja que hi ha carreus que estan en vertader mal estat i l'operació que es realitzarà serà bàsicament d'eliminació mecànica dels fragments de pedra que s'hagin després o estiguin a punt de desprendre's. S'han observat a les façanes l'aplicació d'algunes pedres de menor mida que podrien no tenir una bona adhesió a la resta de parament, en aquest cas (i després d'una inspecció detallada a cadascun dels casos) es decidirà també el procediment a seguir segons les necessitats.

El reblert de morter, pedres i fragments ceràmics que està aplicat a la zona inferior esquerra de la façana anterior, s'eliminarà completament mitjançant una acció mecànica. Ja que aquesta zona és adjacent al paviment i és, a més, una zona de pas habitual, es realitzarà un aplacat de pedra a tota la filada inferior. També s'eliminaran aquelles juntes que presentin el morter disgregat o en mal estat de conservació. S'aplicarà en aquestes zones un morter tradicional per cobrir les zones danyades.

Tot i que el reblert de pedres que forma l'arrencament de la nau (a la façana posterior) es conserva en aparent bon estat, es realitzarà un examen més exhaustiu dels diversos fragments per determinar l'estabilitat d'aquests. Un cop sanejada aquesta zona (de plantes, terra i altres dipòsits) s'aplicarà morter de junta a totes les pèrdues per aconseguir una superfície més plana i compacta, per evitar l'entrada d'agents d'alteració i assegurar una millor conservació d'aquesta zona tan utilitzada pel públic en general.

Les taques que apareixen sobretot a la part superior dreta de la façana principal estan directament relacionades amb la presència d'humitats importants, procedents de l'escolament d'aigua des de la coberta. Una inspecció més detallada determinarà la naturalesa real d'aquesta coloració negra (la presència de fongs amb molta seguretat o bé de crosta negra) i les actuacions a seguir. Sigui quin sigui l'element es procedirà a la seva eliminació o rebaixat, amb mètodes mecànics en primer lloc (i sempre que sigui possible) i/o mètodes químics, ja sigui per eliminació de fongs amb una solució biocida per pulverització o bé l'eliminació de les crostes.

Els morters, o recobriments, que apareixen a la volta interior de la façana posterior (part inferior del timpà) han de ser analitzats per comprovar l'època de realització. Si es tractés de recobriments d'època barroca es mantindrien, per contra si són recobriments posteriors (de reparació) s'optaria per eliminar-los.

L'aparició de sals (eflorescències) a zones puntuals de la façana anterior fan pensar amb molta seguretat la presència d'aquestes a l'interior del mur de fàbrica. Aquesta presència, sense corroboració certa, pot anar associada als materials de reposició utilitzats, sobretot a les juntes. L'eliminació d'aquestes és un primer pas per evitar la seva propagació.

L'aplicació d'un consolidant no és una acció que s'hagi de realitzar indiscriminadament a tota la façana, i en cada cas s'ha de valorar l'estat de conservació dels elements per determinar l'aplicació d'un consolidant després de tots els procediments de restauració.

ELEMENTS ESCULPITS

S'engloba en aquest apartat els elements que formen bàsicament la portalada: arquivoltes, llinda i columnes; tenint en compte que alguns d'aquests (com les arquivoltes, i potser els capitells) presenten policromia i caldria realitzar-los un tractament més acurat. El cert és que la policromia es centra només a la zona més interna de l'arquivolta, en la decoració llisa perimètrica, on s'observa una franja de color vermell fosc i una altra negra. No es descarta però que a la resta d'arquivolta apareguin més restes.

És necessari en aquest cas aplicar una preconsolidació urgent als elements que formen les arquivoltes bàsicament a l'arquivolta més exterior (després de la volta de dovelles) de forma circular. Es repetirà aquesta operació en altres elements que es trobin en circumstàncies similars, com són els capitells del cantó dret (sud), les impostes i la resta de la zona de les arquivoltes, tenint en compte que l'arquivolta més interior –amb decoració de palmetes– presenta policromia. Tant els capitells com l'arquivolta interna presenten greus alteracions del suport en forma de petites butllofes i aixecaments, per aquest fet en aquestes zones en concret es realitzarà una neteja mínima de les restes que hi puguin haver a l'interior de les butllofes (segons les

possibilitats) i s'estabilitzaran aquestes alteracions mitjançant farciment i adhesió. Durant aquesta intervenció es realitzarà una inspecció detallada de les parts esculpides per buscar restes de policromia, actualment no visibles.

Després d'aquesta operació es procedirà a la unió de les escates. En aquest cas, i a diferència dels paraments es volen preservar totes les escates i disjuncions en forma de plaques que presenten els elements esculpits. No obstant és possible que hi hagin escates en un estat molt avançat de descomposició, no aconsellables de conservar.

La neteja de les restes de terra, dipòsits d'animals i pols acumulada es realitzarà amb mètodes mecànics. S'evitarà l'utilització de mitjans aquosos per la neteja de les superfícies, prioritzant la neteja en sec per les pròpies característiques del material de suport. Es poden utilitzar, però, mescles de dissolvents o sabons neutres per a la realització de neteges puntuals, sobretot d'excrements i altres restes que hagin pogut tacar el suport.

S'intentarà retirar tots els elements metàl·lics que es troben inserits a l'interior dels elements decoratius, visibles sobretot a la zona de la columna per l'unió entre les diferents parts dels fusts i del capitell amb la fàbrica del mur. Si l'eliminació és impossible (alguns ferros estan literalment encastats a l'interior de les columnes) es proposa el sanejament de les restes superficials.

En aquesta zona és on es concentra més quantitat de crosta negra, sobretot a la zona dels capitells (sobretot l'interior esquerre), la llinda i els brancals. Segons les característiques de cada zona, es procedirà a la seva eliminació de forma mecànica, si la seva duresa ho permet, i/o bé utilitzant apòsits. En aquesta operació també s'eliminaran les restes de recobriments que es troben de forma fragmentària i en molt mal estat en algunes zones de la portalada mitjançant mètodes mecànics. S'ha considerat que les escasses restes que queden a la façana (anterior i posterior) poden ser significatives i es proposa realitzar una anàlisi concreta per determinar la seva preservació.

Tot i que la llinda presenta una deformació evident, a causa de la seva fractura, no suposa cap perill estructural. No es realitzarà cap tipus d'intervenció per tornar-la al seu lloc, ja que això suposaria el seu desmuntatge i la conseqüent repercussió amb els elements del voltant, sinó que es sanejarà i es segellaran les fissures obertes. Durant les tasques de restauració es realitzarà una inspecció amb més detall per determinar alguna operació d'assegurança.

PORTA

En primera instància es farà una neteja en sec amb paletines, raspalls suaus i aspirador. Seguidament s'utilitzaran diferents dissolvents orgànics i/o gels de manera molt puntual i específica per tal d'eliminar les taques que encara estiguin presents en la superfície de la porta. A partir d'aquí es diferenciaran les actuacions per a cadascun dels materials que la componen.

Així, en la fusta, un cop neta, s'aplicarà un producte antixil·lòfags amb una finalitat preventiva. Posteriorment, s'hidratarà amb una barreja de resina acrílica amb cera microcristal·lina i en aquells punts que sigui necessari es reintegrarà volumètricament amb una resina epòxid. Pel que fa als elements de ferro, es realitzarà una neteja mecànica i s'aplicarà un inhibidor de la corrosió, a més d'un protector pel metall.

Tractaments de conservació i restauració de la capçalera

Com ja s'ha comentat la zona de la capçalera presenta millor estat de conservació que la façana i per tant les intervencions de conservació-restauració serien menors.

Les cobertes presenten un bon estat, sense zones amb estancament d'aigua ni presència de plantes superiors. Amb molta seguretat hi ha alguna teula trencada i presència de colònies de líquens i fongs en les zones més resguardades segurament, per tant es realitzarà una revisió de totes les teulades i s'actuarà en conseqüència a cada patologia. El suficient voladís que ofereix a la zona exterior suposa una bona evacuació de l'aigua, sense la necessitat d'instal·lació d'un sistema de canals.

Un cop realitzada una preconsolidació dels materials en possible perill, sobretot elements esculpits, es procedirà a la neteja de les superfícies, retirant els dipòsits acumulats, les plantes superiors i altres restes animals. Serà necessari aplicar un producte biocida a les zones amb presència de colònies de microorganismes per eliminar-los, aquest seria el cas de tots els basaments exteriors afectats per colònies d'algues verdes superficials. Aquestes es raspallaran amb una solució aquosa i se'ls aplicarà el biocida.

Si és necessari es substituirà algun bloc de pedra poc consistent (es comprovarà un cop instal·lada una bastida) per un de característiques similars. S'eliminaran aquelles juntes que presentin el morter disgregat o en mal estat de conservació i s'aplicarà en aquestes zones un morter tradicional per cobrir les zones amb pèrdues per tal d'oferir una superfície plana on circuli fàcilment l'aigua i no s'estanqui.

Les taques de color fosc que afecten a la zona interior (arrencament de la nau) són producte de la humitat provinent de l'escolament de l'aigua i relacionades segurament amb una colonització de fongs negres. S'eliminaran mitjançant una acció mecànica i

posteriorment amb productes químics i/o biocides. L'aplicació d'unes juntes amb bones condicions han de millorar el traspàs d'humitat a tota aquesta zona.

L'interior dels absis i la zona de la nau presenten un estat relativament bo del conjunt de paraments. Caldrà bàsicament un sanejament general de les pedres, un rejuntat a les pèrdues de morter de junta i una eliminació puntual de les plantes que hagin aparegut (sobretot al terra). S'eliminaran igualment els graffitis, restes de materials i sutge de les parets amb productes químics adequats.

Es valorarà al final dels tractaments si és necessari l'aplicació d'un consolidant puntual.

Tractaments de conservació i restauració del timpà

Els elements que es van extreure de la portalada al març del 2008 rebran un tractament semblant als elements que es conserven *in situ*, però tenint en compte que aquests no tornaran al seu emplaçament original sinó que es dipositaran al museu⁸¹. S'ha cregut necessària aquesta opció per assegurar una millor conservació de les peces, ja que el timpà conserva gran quantitat de policromia, molt possiblement original, que fa necessària la seva preservació així com de les restes esculpides. Donat el pes considerable de les peces, és necessari que el taller on es restaurin tingui la maquinària necessària per moure-les sense problemes pels restauradors. Igualment, tot i exposar un ordre de les intervencions aquest podrà ser alterat per qualsevol necessitat durant el procés de conservació-restauració de les peces.

La idea d'aquesta intervenció és consolidar tot el substrat pictòric i el suport disgregat posant a la vista la gran quantitat de policromia que s'entreveu. La policromia apareix sota un substrat important, format per un o diversos emblanquins (possiblement d'època barroca) i una acumulació de dipòsits. És difícil determinar l'estat en que es troba la policromia original però caldria realitzar una fixació prèvia per tal de no perdre més restes. L'estat deficient de conservació recau també en els detalls esculpits dels personatges i decoracions del timpà, ja

⁸¹ Decisió concertada entre la Junta del Monestir de Sant Joan de les Abadesses i els tècnics encarregats de patrimoni de la Generalitat de Catalunya

que l'alteració dels materials aplicats en superfície, en forma de butllofes i aixecaments, ha provocat la pèrdua d'aquests deixant el suport inferior molt disgregat i amb perill de caiguda.

Donada la gran quantitat de policromia que es pot observar a simple vista a la superfície del timpà, en primer lloc es realitzarà una neteja superficial molt suau, amb aspirador a baixa potència i amb l'ajuda d'un pinzell tou per retirar les restes de dipòsits superficials acumulats; procés que es combinarà amb una fixació del substrat que estigui en perill de caiguda. Durant aquest procés es realitzarà una cartografia de la capa pictòrica, per delimitar totes les zones on aparegui policromia i l'estat en que es troba, per determinar posteriorment les intervencions a seguir en cada zona.

Posteriorment es durà a terme l'eliminació d'aquesta capa superficial (dipòsits i emblanquinats) amb mitjans mecànics, bisturís bàsicament. Es realitzaran proves de fixació/consolidació amb diferents productes per observar el millor resultat. Després d'aquesta primera neteja, i segons els resultats obtinguts, es realitzarà una altra neteja mitjançant mesclades de dissolvents o apòsits d'agents químics, per retirar les possibles restes de crostes o sediments superficials adherits.

Un cop estabilitzats el suport i la policromia es valorarà si és necessari aplicar una capa final de protecció amb un consolidant. Aquesta intervenció es realitzarà segons l'estat de conservació del conjunt o bé s'aplicarà puntualment en determinats elements.

En el moment d'extracció del timpà, aquest es va retirar en dues parts (la fissura ja afectava al timpà i la llinda) significatives, a més d'alguns fragments de menor grandària que corresponien a la zona de contacte amb l'arquivolta. Després de les intervencions de restauració es proposa no unir els dos fragments de més proporcions i realitzar una presentació museogràfica en la qual es mostrin units gràcies a un suport situat a la part posterior. En primer lloc, cal tenir en compte el pes del propi timpà i les seves dimensions per escollir un sistema idoni per traslladar-lo i instal·lar-lo a la sala d'exposicions. Aquesta és una operació important en la que es pot malmetre la peça i per tant es recomana que es realitzi amb molta cura i amb els consells d'un expert en moviments de peces artístiques d'aquesta mida.

Programació de manteniment

Una de les principals problemàtiques sobre conservació és la dificultat que suposa (per raons pressupostàries, de prioritat, etc.) posar en pràctica les mesures de conservació preventiva en els monuments, el manteniment que requereixen. És fonamental establir un control i un seguiment de les obres restaurades, així com realitzar un programa de manteniment que asseguri la seva conservació⁸². En molts casos els monuments, i aquest en podria ser un exemple, arriben a un estat de degradació important pel sol fet de no realitzar periòdicament un manteniment, mínim, als seus elements, controlant les causes de degradació i solucionant-les.

En aquest cas, donades les característiques del monument (situat al descobert, al centre del poble, al costat d'una carretera) és inevitable la degradació i l'embrutiment dels seus elements. Per aquest tipus de patologies és necessari realitzar un control per part d'un restaurador (cada 3-5 anys segons es determini) per comprovar l'estat de conservació de les zones intervingudes. És evident que la tasca de revisió que realitzarà un restaurador ha d'anar dirigida bàsicament als elements històrico-artístics, per tant és una recomanació (una obligació) que els propietaris s'encarreguin del manteniment habitual d'un edifici.

Donat que un dels principals problemes del monument és l'aigua i la seva evacuació, seria necessari realitzar una revisió de les cobertes almenys una vegada l'any per retirar les restes de materials que s'hagin acumulat i que puguin perjudicar les zones d'evacuació d'aigua. Aquesta revisió també retiraria les possibles plantes que haguessin pogut créixer, així com possibles restes d'ocells, etc. La neteja i el sanejament dels elements enjardinats i de l'entorn corre a càrrec de l'ajuntament de la població. Fet que es podria fer ampli pel què fa a la neteja de l'interior de la nau i els absis, els quals presenten bàsicament acumulació de brutícia i deixalles dels visitants.

⁸² La Carta de Restauro de 1987 defineix *manteniment* com: “el conjunt d'actuacions programàticament recurrents, encaminades a mantenir els objectes d'interès cultural en condicions òptimes d'integritat i funcionalitat, especialment després de que hagin patit intervencions excepcionals de conservació i/o restauració. La programació i execució de cicles regulars de manteniment i de control de l'estat de conservació d'un monument arquitectònic és l'única garantia que la prevenció sigui oportuna i apropiada a l'obra, en el que es refereix al caràcter de les intervencions i la seva freqüència”. ESBERT ALEMANY, R.M.; LOSADA ARANGUREN, J.M. (coord.). “Criterios de intervención en materiales pétreos”. *Bienes Culturales. Revista del Instituto del Patrimonio Histórico Español*, nº 2 (2003); p. 30-31.

Un control periòdic d'aquests elements així com l'avis d'algun desperfecte de majors magnituds estalviarien elevades inversions de recuperació, com els que actualment són necessaris.

ADEQUACIÓ DE L'ENTORN

La possibilitat de realitzar activitats i visites per l'entorn de l'església de Sant Pol suposa en algunes situacions un grau de dificultat en quan a trànsit, visualització i en alguns casos recorregut. Tot i que actualment es realitzen visites guiades, les condicions de seguretat i accessibilitat no són les més adequades per tractar-se d'un monument declarat BCIN. No cal dir que del que es tracta és de preservar el monument i per tant caldria plantejar-se en primera instància algunes de les problemàtiques que l'afecten directament. Tal com ja s'ha dit, una restauració actuarà sobre els elements que estiguin en mal estat de conservació per tal d'estabilitzar-los i consolidar-los. És igualment important però, inclús en algunes ocasions fonamental, tenir en compte altres característiques del propi edifici o del seu entorn que poden propiciar aquestes degradacions i intentar minimitzar-les. En aquest cas, el fet que l'església estigui en un entorn urbà i adjacent a jardins, així com la utilització que se'n fa, són problemàtiques que agreugen la seva situació i que s'haurien de pal·liar.

L'interior de la nau de Sant Pol presenta una pendent molt poc pronunciada i en direcció a la façana, fet que fa que quan plou amb intensitat s'acumuli l'aigua en aquesta zona, formant bassals que mantenen un contacte directe amb els paraments (formant humitats, afavorint els microorganismes). Una de les solucions per evitar l'estancament seria realitzar un sistema de desguàs al costat nord de la nau, connectat al canal principal d'evacuació d'aigües de la zona, per els quals es pogués evacuar l'aigua de pluja.

Els jardins que envolten l'església tenen contacte directe amb els murs, provocant una important aportació d'humitat i el creixement d'importants colònies de microorganismes (sobretot a la façana nord). Tot i que aquests no suposen un deteriorament molt greu per el monument, seria necessari minimitzar el seu creixement com a mesura preventiva i també estètica. Seria convenient doncs una mínima separació de la façana i la zona de jardí, per evitar el contacte directe i disminuir la humitat per capil·laritat (que puja del terra). La instal·lació d'un espai de ventilació perimètrica podria solucionar part d'aquesta problemàtica sense que aquesta intervenció suposés una important inversió. Aquesta rasa estaria protegida per una reixeta metàl·lica que s'hauria de netejar

amb regularitat. Ja que la zona del basament és una de les més afectades i amb majors pèrdues s'ampliaria aquesta rasa a la zona de la façana anterior, creant una separació d'uns centímetres i una correcta profunditat (segons estudis) que facilitarien la ventilació i l'assecat del subsòl en contacte amb l'edifici.

Protecció del monument

Un monument a l'aire lliure, en contacte permanent amb la climatologia i els humans, és molt difícil de protegir i evitar que es malmeti pel seu contacte. Però sí que és necessari crear una sèrie de mesures per tal de minimitzar el contacte directe amb segons quins elements i prohibir algunes accions més violentes que a la llarga poden afectar al monument.

El fet que s'utilitzi com a zona d'esbarjo per la població infantil suposa una constant agressió contra l'edifici (*un vandalisme indirecte*) ja que s'utilitza bàsicament com a camp de futbol improvisat, entre d'altres coses. No es tracta de prohibir el pas de gent a l'interior de la nau però sí que es recomanaria prohibir determinades accions, com seria el cas de jugar amb una pilota mitjançant la col·locació de petits rètols a l'entrada de la zona de jardí.

Seria una mesura de protecció indirecta, ja que és impossible mantenir un control estricte del pas de persones, però que es podria veure complementada amb una conscienciació ciutadana dirigida als pares i als nens, a tota la població indicant la problemàtica del monument i les causes que han portat a aquesta prohibició.

Perquè una acció com aquest obtingui els seus fruits és important mantenir aquest diàleg amb la població, establint d'aquesta manera un vincle amb la conservació d'aquest monument. Tot i així, seria recomanable que un guàrdia municipal recordés de tant en tant aquesta norma a les persones que en fessin cas omís.

Il·luminació

És important que es pugui contemplar un edifici durant totes les hores del dia, inclús pot arribar a ser un reclam efectiu utilitzar certa il·luminació nocturna per atreure els visitants. L'efecte que produeix l'església de Sant Pol il·luminada de

nit es pot considerar atractiu per la col·locació d'un joc de llums que il·lumina l'interior de l'absis, el campanar i la façana a diferents intensitats així com per la peculiaritat de les seves formes.

Tot i així la col·locació de la majoria de focus i la seva instal·lació elèctrica està en contacte directe amb el monument, fet que suposa un efecte negatiu sobre la visió de determinades zones així com un atemptat a la conservació dels paraments i cobertes. Els focus que il·luminen la zona del campanar estan ancorats a la paret i a la coberta de la façana posterior, així com tota la instal·lació elèctrica circula per la façana lateral nord, amb la presència d'una caixa de connexions i diverses preses de corrent elèctric. L'interior de l'absis s'il·lumina mitjançant focus col·locats al mateix interior tot i que la sortida de cables es realitza per la finestra central de

l'absis principal, causant un impacte estètic considerable. La façana principal està il·luminada a través d'un focus ancorat a la façana de l'edifici del davant. Un sistema que no afecta directament l'església però sí que aporta una quantitat i una intensitat de llum excessiva.

En primer lloc, i per raons evidentment conservatives, caldria retirar tots els elements que estiguessin ancorats a les parets de l'edifici, començant sobretot pels focus que es troben a la façana posterior i els de l'absis, així com tot el sistema de cablejat.

L'exterior de l'absis principal està il·luminat mitjançant uns punts de llum situats al seu perímetre extern els quals donen il·luminació des del terra a tota la zona. Seria idoni doncs adoptar aquest mateix sistema per la il·luminació de tota l'església, establint així una unitat estètica i evitant malmetre el propi monument. Seria interessant igualment adoptar un sistema d'il·luminació de baix consum i amb una potència adequada a les normes d'il·luminació urbanes. Caldria igualment realitzar un manteniment de les seves instal·lacions.

Accessibilitat

Com ja s'ha comentat, el recorregut per l'església de Sant Pol és difícil, tant per els seus accessos a l'interior com pel trànsit a l'exterior. Aquesta dificultat es veu agreujada per la pròpia situació de l'església, i sobretot la zona de la façana ja que la zona pròxima presenta una circulació bastant densa, per la presència a escassos metres de la carretera nacional i per ser una zona habitual d'aparcament i d'entrada de cotxes. Per totes aquestes situacions la visita i la visualització d'aquesta zona de la façana és difícil i perillosa, sense poder situar-se tampoc en una zona amb suficient espai ja que les voreres són molt estretes. Tot aquest seguit d'infortunis fan que no es pugui realitzar una visita en condicions a aquesta zona de l'edifici i que la façana en si quedi oblidada de la visita.

L'accés als monuments cada vegada s'està adequant més a les normes que segueix qualsevol altre edifici. Tot i així cal tenir present les característiques i les possibilitats del monument.

En aquest cas una persona amb dificultats en la mobilitat no pot circular per tot l'espai de la façana ni evidentment entrar a l'interior de la nau. Per les característiques de la zona de la porta (amb esglaons, amb escassa superfície i pel fet que amb molta seguretat es tracta d'elements amb certa antiguitat) seria difícil adoptar un sistema d'accés per a minusvàlids, una rampa per exemple, però sí que es podrien prendre mesures per habilitar la zona de l'entorn per un accés apte per a tot tipus de persones.

Seria molt interessant poder realitzar una estructuració d'aquesta zona i utilitzar el petit espai que queda davant mateix de la façana com a zona peatonal o almenys de pas restringit, per poder d'aquesta manera circular tranquil·lament i poder observar millor i sense perill la façana de l'església. Cert és que aquesta proposta va més enllà d'una simple intervenció a l'edifici i les competències, municipals en aquest cas, s'han d'englobar dins d'un projecte urbanístic, però en tot cas seria una solució per establir una zona de fàcil accés, intentant a la vegada disminuir el pas tant freqüent de cotxes per davant la façana.

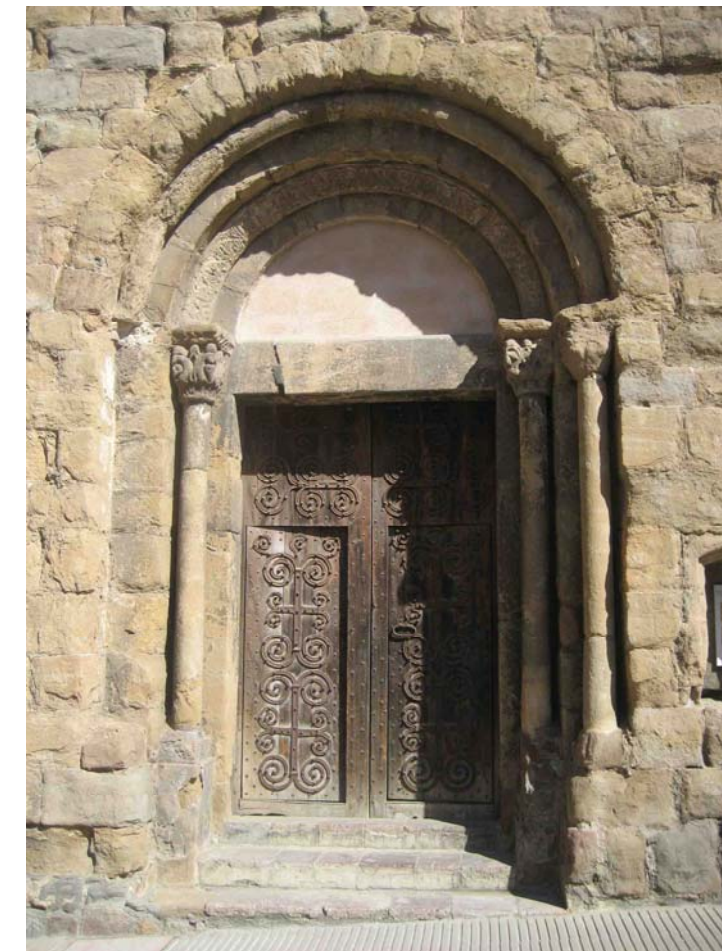
Una de les pitjors problemàtiques de la zona de la façana és l'excés de cotxes, circulant, estacionats, aparcats que dificulta el pas dels peatons

La formació d'un espai lliure de trànsit i d'aparcament possibilitaria també una observació millor del conjunt amb la possibilitat d'instal·lar mobiliari urbà i inclús algun mètode de separació amb la carretera tan pròxima. Aquest ja seria un projecte dissenyat per l'ajuntament i la seva secció d'urbanisme. Val a dir que es podria realitzar aquesta intervenció en l'espai anterior a la façana i ampliant-lo fins la finalització del carrer, així com també la unió amb la plaça lateral. D'aquesta manera s'aconseguiria un espai peatonal, de fàcil accés i lliure del trànsit rodat.

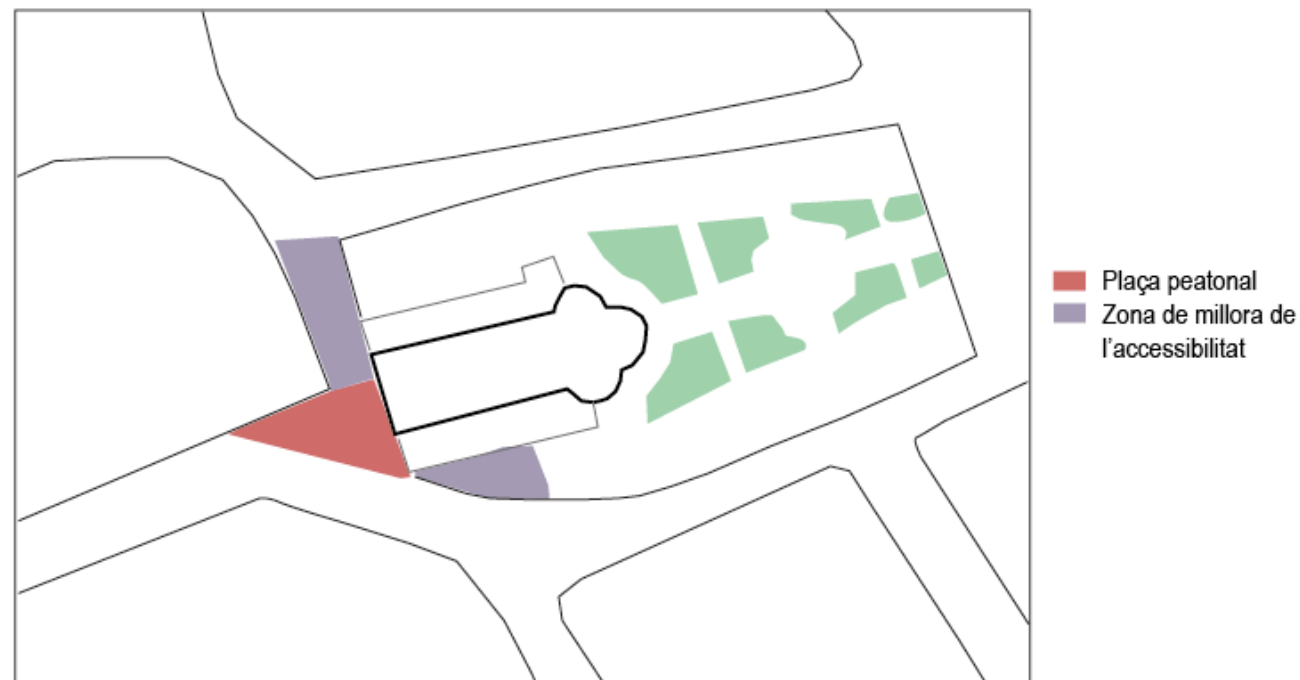

Aquesta hipotètica reestructuració de la zona ajudaria igualment a potenciar l'entrada de l'edifici: disposant de major espai seria idoni la col·locació d'una protecció a la zona d'entrada que a la vegada s'utilitzés com a barana de recolzament per pujar els esglaons d'accés a l'interior de l'església.

Amb una correcta adequació de la zona del davant de la façana es podrien plantejar posteriorment altres mesures per tal de fer més accessible el monument, a la vegada que protegir-lo. En aquest cas es podria plantejar la instal·lació d'unes barres laterals que s'utilitzessin per protegir la zona de les bases i les columnes d'entrada, bàsicament perquè els visitants no s'hi recolzessin, i possibilitar a la vegada una ajuda per accedir dins del recinte, a mode de barana. Es tractaria doncs d'una mesura de conservació que s'hauria de dissenyar seguint les normes de senyalització dels monuments declarats BCIN i amb una materials capaços de suportar la climatologia exterior (d'acer inoxidable per exemple).

Zona on s'instal·larien les barres laterals per accedir a l'interior i protegir el monument

Una possible reestructuració de la zona anterior a la façana milloraria els accessos a l'edifici i es disposaria d'una zona privilegiada d'observació

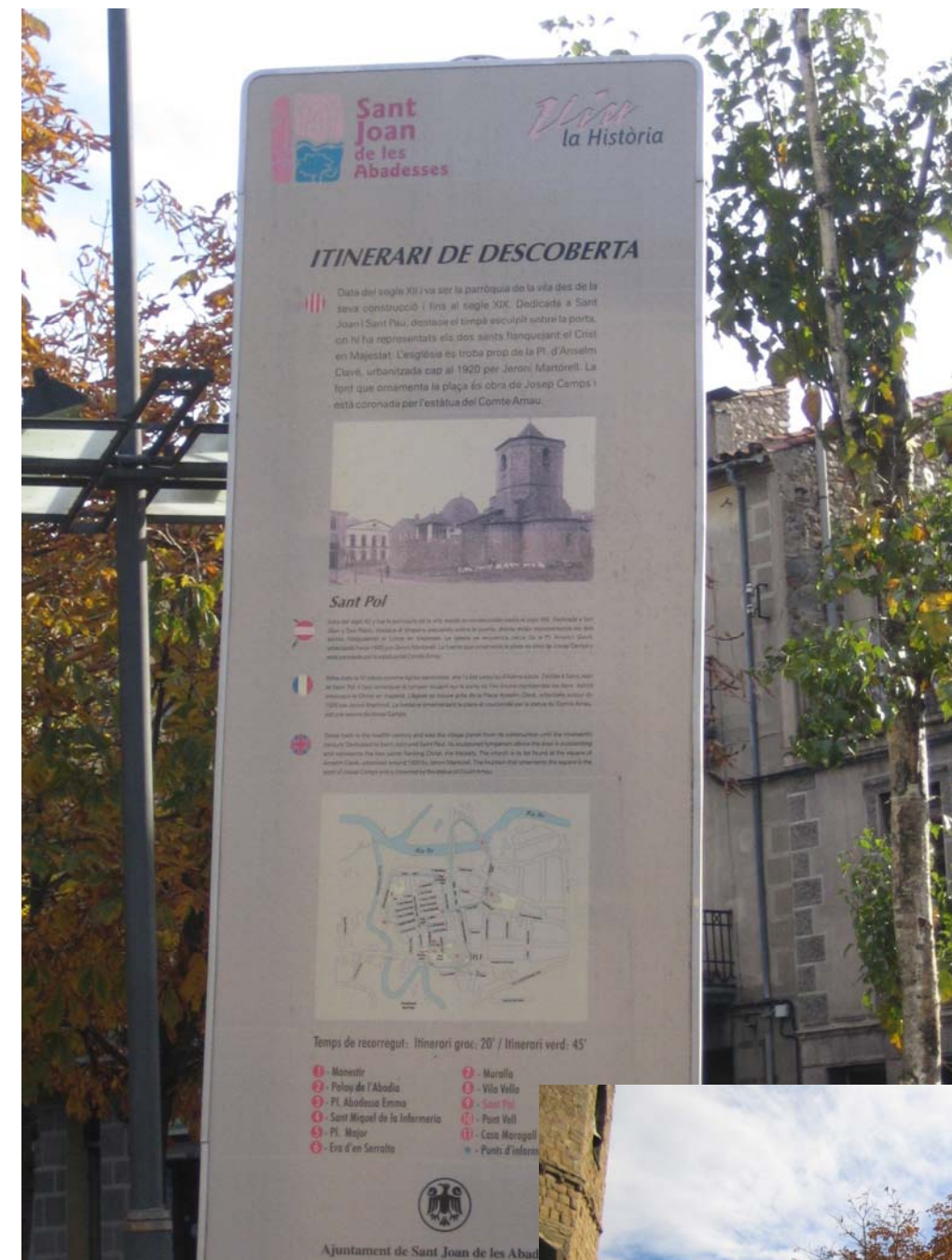
SENYALÍSTICA

No s'ha d'oblidar que les senyals, panells i altres tipus d'indicadors formen part del paisatge de qualsevol poble, ciutat, paratge, etc. ja que s'han convertit en unes eines essencials per l'orientació en un casc urbà, la informació en un recinte, en un museu. En quant a la senyalització de monuments, els panells i les senyals estan orientades bàsicament a donar una informació bàsica d'aquest que segons les característiques i la situació es podrà desenvolupar amb imatges, plànols, etc.

La senyalització actual de l'església de Sant Pol està inscrita en un recorregut a peu que uneix diversos emplaçaments destacats de la població. *L'itinerari de descoberta* és una iniciativa turística de l'ajuntament de Sant Joan i està orientat bàsicament als visitants que realitzen una estada curta a la població, permetent conèixer els monuments més emblemàtics. Els 11 ítems que formen aquesta ruta segueixen una mateixa tipologia de panell en quant a mides, format, tipografia, color i són fàcilment reconeixibles i identificables. Aquests estan situats a una zona propera de l'emplaçament, sense crear cap interferència visual (estan situats a 1,50 metres d'alçada) i permetent contemplar el monument o espai mentre s'està llegint la informació. El plànol que s'adjunta ajuda a situar-se i a escollir el pròxim monument de l'itinerari. La breu informació que conté està escrita en quatre idiomes: català, castellà, francès i anglès.

La informació que ofereix el panell indicatiu de Sant Pol està situat al jardí annex a la nau lateral dreta, en un petit espai que permet mantenir una visualització clara de la zona de la capçalera interior. L'església està referenciada en un plànol i, gràcies a una fotografia antiga (de principis del s. XX), explica els seus punts principals:

Data del segle XII i va ser la parròquia de la vila des de la seva construcció i fins el segle XIX. Dedicada a Sant Joan i Sant Pau, destaca el timpà esculpit sobre la porta, on hi ha representats els dos sants flanquejant el Crist en Majestat. L'església es troba prop de la Pl. D'Anselm Clavé, urbanitzada cap al 1920 per Jeroni Martorell. La font que ornamenta la plaça és obra de Josep Camps i està coronada per l'estàtua del Comte Arnau.

Imatge de la senyalització actual

Noves propostes

És important que la senyalització que acompanya un monument, o qualsevol altre element patrimonial en aquest cas, doni una informació senzilla, fàcil i fiable, que ajudi als visitants a entendre el monument i que possibiliti un mínim interès per els seus elements, la seva història. És important igualment que aquests es situïn en un espai còmode per a la visió del monument i per la lectura i amb uns materials que permetin resistir a la intempèrie així com els possibles atacs vandàlics.

La proposta que es vol realitzar per la senyalització de l'església de Sant Pol pretén ser una eina que orienti al visitant en l'estructura actual de l'església, tot explicant la seva història i el seu recorregut constructiu mitjançant un text breu i amb l'ajuda de fotografies i un plànol. Aquesta senyalització estaria vinculada amb una altra proposta de recorregut històrico-constructiu, proposat més endavant.

La idea no és mantenir una relació amb la senyalització actual ja que aquella forma part d'un recorregut per la població, més turístic que no històric, i el text que ofereix presenta alguns errors i informació actualment obsoleta. La recerca històrica ens ha corroborat els molts dubtes sobre el veritable origen i datació de l'església, així que no es podria afirmar aquesta és del segle XII sinó que amb molta seguretat tindria un origen anterior (segle IX) i que l'edifici romànic que referencia l'església actual estaria construït a finals del segle XII – principis del XIII, com ho constata també l'escultura i la iconografia del timpà. Un timpà que en l'actualitat no apareix a la portalada de l'església, per la retirada ja citada, i en el qual no pareixen els dos sants de l'església, Sant Joan i Sant Pau sinó Sant Pere i Sant Pau flanquejant a Crist. La fotografia que acompanya el panell és de l'església de principis del segle XX, d'estil barroc, que no té res a veure amb l'actual i a la qual no se'n fa cap referència.

Donada la informació poc fiable del panell actual es realitzarien propostes a l'ajuntament (promotor de l'actuació) per tal que realitzés modificacions a la informació seguint la recerca realitzada o bé que eliminés el panell ja que ofereix una informació errònia i poc documentada.

La nova senyalització que es proposa per l'església de Sant Pol pretén doncs, com ja s'ha dit, oferir un breu recorregut en la història constructiva de l'església per poder entendre o intuir el resultat actual, que vertaderament és el que sorprèn als visitants, fent relació breument amb la pròpia història de la població.

Donada la bona situació de l'església, a peu de carretera a l'entrada de la població, es pretén també que mitjançant el text es donin les mínimes pautes per a ser complementades amb més informació en un recorregut turístico-arquitectònic que s'iniciaria a l'oficina de turisme. D'aquesta manera, a part d'informar del propi monument, oferiria la possibilitat de realitzar altres activitats.

El panell informatiu estaria realitzat amb una planxa d'acer "tipus Corten" que s'utilitzaria a la vegada com a suport⁸³. Es pretén per una banda utilitzar un material resistent a la intempèrie, sobretot en un clima humit i plujós com és el de Sant Joan de les Abadesses, i també resistent al vandalisme així com al poc o nul manteniment⁸⁴.

La idea és oferir una informació bàsicament objectiva i amb la possibilitat de l'implantació d'un sistema Braille de lectura de text i de plànols al mateix panell. En aquest cas es situaria el text en un costat del panell i a l'altre es situaria el text en Braille amb un plànol en relleu de la planta actual de l'església, realitzant diferents textures per simular les parets de la nau inexistents i la zona enjardinada.

IMPRESIÓ. La zona reservada pel text, la làmina d'acer corten tindria un gruix mínim de 5mm ja el text aniria perforat a la làmina que gràcies a un sistema anomenat *Sandwich*, que permet la inclusió d'una làmina d'acer inoxidable en aquest cas, es podria llegir sense dificultats. L'avantatge d'aquest tipus de serigrafia és en la conservació del text i amb la impossibilitat que aquest es borri per fregament, per l'incidència de la llum solar, etc.

Exemple d'una làmina d'acer corten i el seu acabat

⁸³ Els acers "tipus Corten" tenen un alt contingut de coure, crom i níquel que aconsegueix que la capa d'òxid superficial que es forma en els acers no inoxidables tingui unes característiques especials. La corrosió de l'acer (en condicions normals) queda interromput a causa de l'acció autoprotectora de l'òxid i ofereix millors resultats que galvanitzats o pintures. L'aspecte estètic de la pàtina d'òxid resulta apreciat perquè evoluciona amb el temps. Els acers "joves" són més ataronjats i amb una textura fina, mentre que els més envellits són més marronosos i la seva textura és més rugosa.

⁸⁴ Existeixen tècniques de conservació-restauració d'aquests materials en els quals se'ls aplica una capa de decapat que elimina els grafitis. Igualment hi ha la possibilitat de recuperar la pàtina protectora sense necessitat de substituir el material degradat [Consultat a: www.acerocorten.es].

La zona formada pel text comprendria unes dimensions de 70x70cm situat a la part superior del suport realitzat amb la mateixa làmina d'acer. Bàsicament el suport seria la mateixa làmina d'acer corten que en la zona del text estaria formada per una doble capa o Sandwich. La zona central del text es situaria a uns 1,60m d'alçada formant un conjunt d'uns 1,85m d'alçada i 70cm d'amplada (màxims)

TIPOGRAFIA. S'utilitzaria una lletra tipus "pal" (Helvetica o Verdana) que ofereixen una lectura fàcil, amb una forma clara i uns espais entre grafies igualment ampli, permetent una lectura còmode i àgil. La perforació de la làmina d'acer possibilita que el fons de les lletres sigui bàsicament de color platejat o negre (si es prefereix lacar la làmina interna), així que el contrast entre el color gris i el taronja de la làmina d'acer corten és idoni per a la lectura. Donada que l'alçada del text, la tipografia es serigrafaria amb una mida d'uns 2cm, ampliant-se als 3cm en els títols. La informació principal s'escriuria en català, oferint la traducció en castellà, anglès i francès a al lateral i amb una mida més petita (no per importància sinó per espai).

El sistema Braille s'ha integrat ja en alguns panells informatius seguint una tipologia simple i efectista com la col·locació sobre la làmina d'acer d'una altra làmina d'acer inoxidable amb el codi Braille. Donat que aquest ha d'estar a l'abast de les mans es col·locaria a una alçada de 1,50m, el plànol estaria situat sobre del text en una situació igualment accessible.

Tot i que el sistema d'acer corten ofereix moltes possibilitats de textures i colors, la seva realització i cost és molt alt per alguna informació que pot ser que es canviï al llarg dels anys. En aquest cas es proposa un cartell annex al principal, realitzat amb uns altres materials i textures que ofereix la possibilitat d'incorporar fotografies en color i altra informació complementària.

El panell annex estaria realitzat amb un tauler compacte laminat d'alta precisió (d'uns 10mm) mitjançant una grabació digital en baixrelleu. Aquest estaria ancorat amb tacs de niló i cargols d'acer inoxidable al revers de la làmina d'acer corten. En aquest panell es situarien algunes fotografies de referència al text, com l'església barroca (fotografia de la capçalera i la façana) i l'actual façana amb el timpà a la seva portalada per exemple. A la part inferior es faria referència a la possibilitat de realitzar una visita més extensa dirigint-se a l'oficina de turisme (amb la direcció postal i web).

SITUACIÓ. L'actual situació del panell no ofereix un espai idoni per a ser llegit, ni tampoc una situació còmode per observar la façana i altres elements. Veritablement la zona lateral de l'església, on està situat el panell actual, és la que ofereix una perspectiva de conjunt de l'església però a la vegada que es perden molts matisos constructius i decoratius. La proposta actual es fonamenta en dos panells complementaris que ofereixen dos punts de vista diversos de l'església: la façana i la capçalera.

En relació a la proposta d'utilització de l'entorn immediatament anterior de la façana per realitzar una zona peatonal i lliure d'aparcament, es col·locaria un primer panell a aquesta nova zona que ofereix una visió total de la façana, d'aquesta manera els textos i les fotografies d'aquest panell anirien referenciades a aquesta zona. Es proposa la col·locació a una zona que possibiliti aquesta observació a la vegada que permeti la circulació dels vehicles pel carrer adjacent i relativament allunyat del trànsit de la carretera per tal que es pugui fer una lectura còmode i tranquil·la.

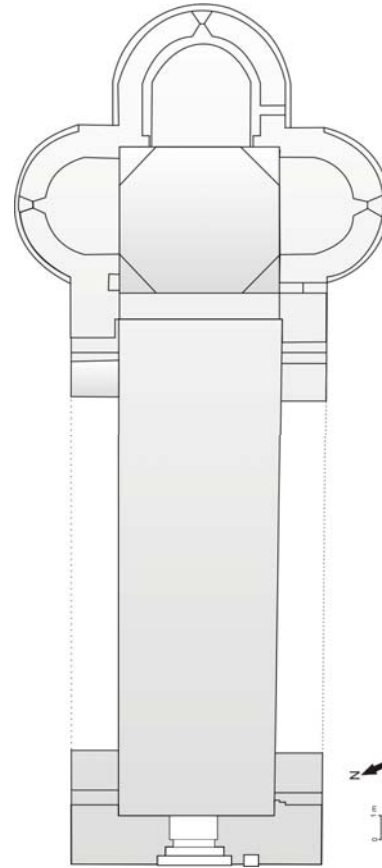
L'altre panell estaria col·locat a l'altre extrem de l'església, inserit en la trama de la plaça que rodeja la capçalera. La idea és que es pugui obtenir una bona perspectiva per contemplar la zona de la capçalera i part de les naus mentre s'està llegint el text, i per tant la situació idònia seria instal·lar el panell junt a l'absis dret (sud) de la capçalera; oferint d'aquesta manera una bona visió del conjunt i evitant alhora una excessiva llunyania que podria provocar que no s'integrés en el conjunt.

Ja que es tracta d'una instal·lació en terreny municipal, s'haurien de plantejar les possibles localitzacions dels panells amb la regidoria d'urbanisme i arribar a un consens.

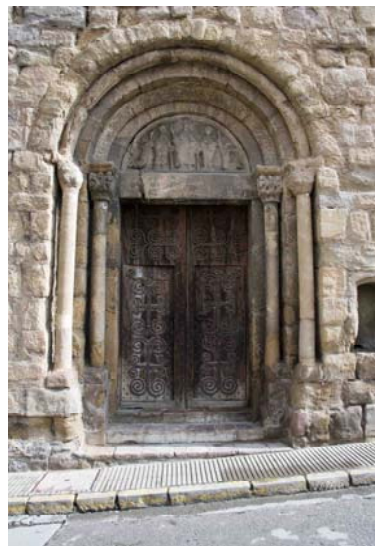
FAÇANA DE L'ESGLÉSIA DE SANT POL

No es coneixen exactament els orígens de l'església de Sant Pol, tot i que segurament ja existia una església amb funcions de parròquia durant la fundació del monestir de Sant Joan de les Abadesses, a finals del segle IX. Arquitectònicament ha estat emmarcada en una tipologia constructiva del segle XI, en la qual es troben vestigis constructius i decoratius que la situen a inicis del **segle XIII**, com seria la forma constructiva dels paraments de la façana i sobretot per la realització del timpà que coronava la seva portalada, datat d'inicis del segle XIII. L'església va patir diverses remodelacions arran de guerres i terratrèmols, però el canvi més significatiu el va patir al **segle XVIII** quan es transformà en estil barroc, canviant totalment la seva fisonomia: ampliant la nau única romànica a tres i conseqüentment ampliant la façana i tota la seva decoració mitjançant un arrebossat que imitava la forma dels carreus. En l'actualitat és difícil d'apreciar per les nul·les restes que en queden, ja que als anys 60 del **segle XX** es va dur a terme una remodelació de tota l'església per "convertir-la de nou en romànica". Aquest projecte va conservar tan sols l'absis i la façana principal la qual es va coronar amb un tester triangular i s'hi va obrir una finestra amb arc de mig punt, conservant íntegre el conjunt de la portalada.

CAPÇALERA DE L'ESGLÉSIA DE SANT POL

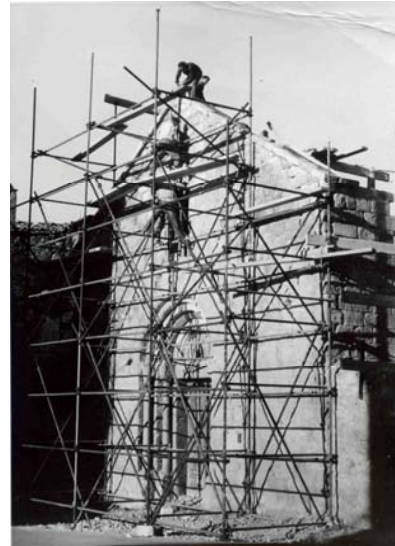
Actualment l'església de Sant Pol es troba inserida en la tram urbanística de la plaça Anselm Clavé, però els seus orígens (possiblement al segle IX) aquesta es trobava situada al costat del camí que conduïa a les poblacions veïnes de Ripoll i Camprodon. La capçalera està formada per tres absis en forma de trèvol i una torre-campanar al centre. La tipologia arquitectònica la situa a finals del segle XII – **principis del XIII** amb la utilització de les arcuacions cegues i els frisós de mènsules sota el ràfec. Una de les primeres remodelacions que va patir l'església va ser per causa del terratrèmol del 1427 que va enrunar totalment el campanar, el qual es va haver de tornar a construir per complet durant els **segles XV i XVI**, aixecant la torre vuitavada actual. Amb l'arribada de l'estil barroc l'església va canviar completament de fesomia a finals del **segle XVIII**, tot ampliant a tres les seves naus i afegint absidioles quadrades a les semicirculars romàniques. Totes les seves parets, interiors i exteriors, van ser arrebossades de blanc. En l'actualitat ens trobem davant d'una església transformada durant una restauració dels anys 60 del **segle XX** per convertir de nou l'església a l'estil romànic. Aquesta remodelació va suposar l'enderroc de les absidioles barroques així com les naus, deixant la part central sense coberta i reconstruint tota la capçalera a imitació de l'estil romànic.

Portalada romànica (s. XIII). 2008

Façana barroca. 1960

Restauració. 1964

Capçalera barroca. ca. 1900

Absis principal escapçat. 1950

Localització dels panells:

